

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
Циклова комісія журналістики

КВАЛІФІКАЦІЙНА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА
за спеціальністю 061 Журналістика
(Освітньо-професійна програма
«Видавнича справа та медіакомунікації»)

«Технології проведення дослідження актуальних проблем журналістами онлайн видань» (за матеріалами журналістських досліджень на сайті "Політерно" та інтерв'ю-діалогів у виданні "Лівий берег")

«Technologies of researching current problems by journalists of online publications»
(based on journalistic research materials on the "Politerno" website
and interviews-dialogues in the publication "Livyy bereh")

Виконала:

студентка II курсу, групи Жбз-21
Стебельська Лілія Василівна

Керівник:

доктор філологічних наук
Фінклер Юрій Едуардович

Рецензент:

кандидатка наук із соціальних комунікацій
Семен Наталія Федорівна

Анінка *ff*

Тернопіль — 2024

АНОТАЦІЯ

Стебельська Л. В. Технології проведення дослідження актуальних проблем журналістами онлайн видань (за матеріалами журналістських досліджень на сайті "Політерно" та інтерв'ю-діалогів у виданні "Лівий берег"). Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Тернопіль. 2024

Кваліфікаційна бакалаврська робота присвячена технології проведення дослідження актуальних проблем журналістами онлайн видань. Досліджено специфіку та інструменти розслідувальної роботи. Проаналізовано дотримання критеріїв проведення розслідувальної діяльності в онлайн-медіа «Політерно» та інтерв'ю-діалоги в онлайн-медіа «Лівий берег».

Ключові слова: *журналістське розслідування, онлайн-медіа, інтерв'ю-діалог, «Політерно», «Лівий берег».*

ABSTRACT

Stebelska L. V. Technologies of researching current problems by journalists of online publications (based on journalistic research materials on the "Politerno" website and interviews-dialogues in the publication "Livyy bereh"). Halytskyi College named after Vyacheslav Chornovol, Ternopil. 2024

The qualifying bachelor's work is devoted to the technology of researching current problems by journalists of online publications. The specifics and tools of investigative work have been studied. Compliance with the criteria for conducting investigative activities in the online media "Politerno" and interview-dialogues in the online media "Livyy bereh" was analyzed.

Keywords: *journalistic investigation, online media, interview-dialogue, «Politerno», «Livyy bereh».*

ЗМІСТ.....	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОВЕДЕННЯ	
ДОСЛІДЖЕНЬ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ОНЛАЙН-МЕДІА	
1.1 Поняття та критерії журналістських розслідувань.....	6
1.2 Специфіка та інструменти роботи розслідувальної діяльності журналістами проблем інтернет видань.....	13
1.3 Інтерв'ю-діалог як елемент журналістських розслідувань.....	16
1.4 Ризики та труднощі роботи журналіста-розслідувача.....	23
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	
У РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ	
2.1 Тематична характеристика журналістських розслідувань в онлайн-виданні «Політерно».....	26
2.2 Схематичний аналіз дотримання критеріїв проведення розслідувальної діяльності в онлайн-медіа «Політерно» (за показниками «Детектор медіа»).....	31
2.3 Аналіз інтерв'ю-діалогів як методу проведення журналістських розслідувань в онлайн-медіа «Лівий берег».....	44
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Розслідування відіграють значну роль в сфері журналістики, тому що вони є одним із найперспективніших напрямків науково-практичної діяльності онлайн-медіа. Наявність досліджень актуальних проблем журналістами-розслідувачами сприяє розвитку, вдосконаленню та покращенню становища держави. Цей жанр не втрачає актуальності вже багато років, тому що матеріали розслідувань є вагомим вкладом у розв'язанні нагальних проблем, що виникають у регіональному чи вседержавному вимірі. У будь-якому суспільстві час від часу з'являються підстави для журналістів реагувати на несправедливі чи неправомірні події і явища.

Проблема розвитку журналістики розслідувань актуальна у тій мірі, в якій розвивається демократична держава, еволюціонує суспільна мораль.

Дослідження проблем журналістських розслідувань представлені в працях таких зарубіжних та вітчизняних науковців як: Бель Б., Виговська Н., Глушко О., Крупницький Л., Лазарева А., Людвіг Й., Ярошук О.

Актуальність запропонованої роботи полягає в тому, що вона має на меті дослідити технології проведення досліджень журналістами нагальних проблем онлайн-медіа.

Наукова новизна визначається тим, що методи проведення журналістських розслідувань є надважливим аспектом діяльності онлайн-медіа, а дослідження на цю тему систематизують дані та забезпечують нові знання, які можна використати для покращення якості та вдосконалення технології проведення цих досліджень.

Мета роботи — дослідити реалізацію журналістських розслідувань у регіональному та всеукраїнському вимірі, а також дотримання правил у підготовці таких матеріалів. У роботі окреслене поняття, критерії та способи проведення журналістських розслідувань, з'ясовано актуальність, переважаючу тематику матеріалів цього жанру, описано інструменти роботи над

розслідуванням, а також критерії, дотримання яких зробить розслідування якісним продуктом.

Для досягнення мети дипломної роботи поставлено такі **завдання**:

- визначити поняття та критерії журналістських розслідувань;
- окреслити актуальність, тематику та інструменти роботи над журналістським розслідуванням;
- вивчити реалізацію та технологію інтерв'ю-діалогу як елемента журналістських розслідувань;
- дослідити ризики і труднощі створення журналістських розслідувань;
- на основі аналізу визначити тематику журналістських розслідувань у тернопільському онлайн-виданні;
- вивчити дотримання критерії (за матеріалами «Детектор медіа») місцевими журналістами при створенні журналістських розслідувань;
- сформулювати основні рекомендації щодо реалізації та якості розслідувальної діяльності.

Об'єктом бакалаврської роботи є актуальні проблеми, які досліджуються журналістами.

Предмет бакалаврської роботи — технології проведення журналістських розслідувань.

Джерельна база бакалаврської роботи — регіональне онлайн-медіа «Політерно» та всеукраїнське онлайн-медіа «Лівий берег».

Хронологічні рамки бакалаврської роботи - від 16 січня 2020 року до 19 січня 2024 року.

Для вирішення поставлених у роботі завдань була використана система методів наукового дослідження, а саме: теоретичні (аналіз і синтез матеріалу, узагальнення знань та досліджень); емпіричні (аналіз журналістських розслідувань).

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що його висновки є внеском у розвиток знань.

Результати дослідження та рекомендації, що виокремлені у роботі, можуть бути використані при підготовці посібників з розслідувальної журналістики, а також носять науковий та прикладний характер. Результатами дослідження можуть послуговуватися журналісти та редактори регіональних ЗМІ при підготовці журналістських розслідувань.

Структура роботи: бакалаврська робота складається із вступу, основної частини, яка у свою чергу містить один теоретичний та один практичний розділи, висновків, списку використаних джерел із 26 позицій. Загальний обсяг роботи складає 61 сторінку. Основний текст викладено на 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ОНЛАЙН МЕДІА

1.1 Поняття та критерії журналістських розслідувань

Поняття «розслідування» характеризують як всебічний розгляд, вивчення певних подій, фактів, проведення досліджень, які б визначили обставини, пов'язані із цими даними.

Єдиного визначення журналістського розслідування немає, різні школи журналістики трактують поняття розслідування по-різному.

Цей складний журналістський жанр досліджували багато вчених. Американський журналіст Р. Грін описує журналістське розслідування як «матеріал, що ґрунтується на власній роботі та ініціативі, на важливу тему, який окремі особи або організації хочуть залишити у темряві» [3].

«Розслідування – це полювання на факти, які дозволяють читачеві зрозуміти те, що він має зрозуміти», – вважає французький практик і теоретик журналістики Ж. Мурікан [20].

«Журналістське розслідування визначається як стаття або серія статей, що базуються на оригінальній роботі журналіста, а не тільки на витоку або зливі інформації з офіційних або неофіційних джерел. Розслідування описує весь спектр системної проблеми, а не окремий інцидент, що стосується однієї людини, розкриває складні соціальні теми, корупцію, порушення закону і зловживання владою та інформацію, раніше з різних причин невідому суспільству або яку навмисно приховують» [2, с. 7-8].

Журналіст проводить розслідування тоді, коли шукає розв'язання певних проблем, шукає відповіді на запитання щодо якоїсь теми, звертаючись до першоджерела. «Розслідування може потребувати як одну годину і пару-трійку телефонних дзвінків, так і три місяці кропіткої праці з ранку до вечора» [5, с. 37].

«В українському інформаційному просторі розслідувальна журналістика споріднена із методом збирання інформації та жанром журналістського

розслідування» [12, с. 75].

Проте, важливо зазначити, що «журналістське розслідування як жанр визнають не всі діячі галузі. Деякі з них вважають, що будь-який твір журналістики передбачає розслідування, а отже, виокремлення цього жанру недоречне. Опоненти такої думки виявили характерні риси журналістського розслідування, які дають підстави визначити його як самостійний жанр журналістики» [14].

Французький журналіст Ів Аньєс зазначає, що «в розслідуванні, на відміну від усіх інших журналістських жанрів, методи збору фактів сягають максимуму, бо необхідно за видимістю відкрити реальність, якщо не істину» [1, с. 341].

Дослідники журналістського розслідування вважають його найскладнішим аналітичним жанром. Журналіст-розслідувач набуває професійні навички та досвід важкою працею впродовж багатьох років.

Якщо аналізувати журналістське розслідування як спосіб роботи журналіста, то його описують як синтетичний, тобто той, що поєднує усі методи отримання інформації. До них належить спостереження, аналіз інформації та інтерв'ю. Синтетичний метод передбачає роботу з багатьма джерелами інформації, детальному аналізу отриманих даних, пошуку прихованих повідомлень, порівняні. Важливо зазначити, що цей метод представляє суспільний інтерес.

Як стверджує французький теоретик сучасних мас-медіа Брюно Пфейфера «журналістське розслідування грає на всіх регістрах сприйняття: і аналітичному, й емоційному. Воно об'єднує в собі елементи інтерв'ю, портрета, репортажу, хроніки, аналізу, синтезу. Завдання розслідування – зацікавити читача унікальною темою і далі розповісти, чому все склалося саме так» [13].

Окрім цього, Пфайфер пропонує власне визначення журналістського розслідування як жанру. «Це – розслідування на актуальні теми, об'єктом яких є здебільшого місцеві або регіональні події; розслідування на людські теми (про

особу, про таємничі факти, зокрема кримінал, про роботу окремих установ тощо)».

Українські дослідники також намагались визначити поняття «журналістське розслідування». Наприклад, Олександр Глушко, науковець та заслужений журналіст України, вивчав теорію цієї теми та запропонував свою авторську дефініцію терміну.

Український дослідник О. Глушко стверджує, що «журналістське розслідування – це жанр аналітичної публіцистики, метою якого є виявити потаємні пружини гострих суспільних проблем, справжні причини існування яких старанно приховуються від широкої громадськості владними, політичними та іншими впливовими колами. Факти, вчинки і поведінка людей, колізії, що виникають між ними – є складовими, на підставі яких журналіст вибудовує власну концепцію досліджуваного явища, його природу та умови існування. За формою реалізації авторського задуму журналістське розслідування – складний, синтетичний жанр, у якому можуть бути використані елементи проблемної статті, памфлету, нарису, фейлетону, репортажу, рецензії, а також документи, листування, протоколи, угоди, архівні, статистичні дані» [7].

За формою реалізації авторського задуму журналістське розслідування – складний, синтетичний жанр, у друкованому чи електронному варіантах якого можуть бути використані елементи проблемної статті, памфлету, нарису, фейлетону, репортажу, інтерв'ю, звіту, рецензії, а також фінансові документи, ділове листування, постанови, протоколи, угоди, архівні, статистичні дані тощо. 16].

Ваговим вкладом в дослідженні теми журналістського розслідування як жанру та як методу збору даних є те, що О. Глушко наголосив на головному принципі у роботі розслідувача – відкритості, гласності, формуванні суспільної думки щодо певної актуальної проблеми та налагодженні правильної атмосфери. Завдяки цього журналіст зможе впливати на емоції людей та викликати в них дії на ті чи інші суспільно важливі події.

Важливо зазначити, що український дослідник Олександр Глушко розкриває суть журналістського розслідування на суспільство опосередковано. За його словами, головною метою є висвітлення проблеми. Тобто завдяки опрацьованим та отриманих даним журналіст формує громадську думку в глядачів/читачів.

О. Глушко описав ще одну ціль журналістського розслідування. На його думку, «вона полягає у тім, щоб зірвати покрив таємничості з проблем, які нерідко штучно ускладнюють життя багатьох людей» [7, с. 62].

Але висвітлити проблеми перед суспільством не означає виправити її. Зокрема західні науковці та дослідники створили кардинально інший підхід у розумінні та трактуванні журналістського розслідування як жанру та методу збору інформації. Зокрема британський дослідник Х'юго де Бург у книзі «Investigative Journalism: Context and Practice» запевняє, що журналістське розслідування «забезпечує першу чернетку здійснення законодавства, тому що привертає увагу до всіх негараздів всередині суспільних систем і до тих шляхів, якими ті, хто має гроші та владу або застосовують корупцію, можуть порушити існуючі системи».

Як бачимо, саме визначення дослідника направлене на те, що журналістське розслідування не просто висвітлює проблемні ділянки, а забезпечує виконання певних правильних процесів у суспільстві. Таким чином, розслідування має не просто висвітлювати усе, що є неправильним, а власним висвітленням впливати на негаразди, змінюючи ситуацію на краще через суспільну думку, вплив на людей, про яких йдеться та надання інформації не лише загалу, а й відповідним органам. Аналогічно до Х'юго де Бурга, американський, англійський та загалом західний теоретичний підхід до журналістського розслідування передбачає вплив його на дійсність. Зокрема Девід Еверет, директор факультету журналістики університету Джона Гопкінса (США) твердить: «Журналістське розслідування – це шанс відновити справедливість і зіграти роль Давида в боротьбі з Голіафом» [11]. Це ґрунтується

на вірі в те, що журналісти можуть відігравати величезну роль у поліпшенні суспільного життя.

Що стосується журналістів, які проводять розслідувальну роботу, то їх називають по-різному: «прибиральниками авгієвих стайнь» [25. с. 5], «санітарами лісу, мисливцями, поліцією норівів, приватними детективами, суддями, катами», бо головні теми їхніх робіт – усе те, що відбувається «не так».

[6].

Якщо підсумувати сучасні підходи до визначення поняття «журналістське розслідування» і об'єднати виокремлені теоретичні роздуми та практичний досвід вітчизняних та зарубіжних науковців, то журналістське розслідування, або ж інвестигативний пошук, на американський манер, можна означити на основі трьох твердих критеріїв [18, с. 20-24]:

«1. Теми, до яких звертаються медіа, характеризуються соціальною (політичною, суспільною) релевантністю. Це впливає із суспільного завдання медіа. Ця суспільна важливість — постійний критерій для судової влади, коли йдеться про баланс між публічним інтересом та особистими правами».

У зв'язку із цим можна є теми, які найбільше підлягають викриття журналістом розслідувачем. Це насамперед ті, що стосуються зловживання службовцями своїм становищем, корупції, розкрадання державного майна та хабарництва, поганого керування та невиконання своїх обов'язків. До цього списку потенційних тем також відноситься досягнення особистих інтересів за державні кошти, шахрайство та кумівство.

«2. Журналістові-розслідувачу, а також інформаторові (інформаторам), які підтримують його прямо чи опосередковано, активно чи пасивно, належить активна роль, тому що розслідувальна робота (зазвичай) більш громіздка і затратна, ніж інші журналістські (розслідувальні) види діяльності. Втім лише журналіст особисто є процесуальний керівник, і лише він визначає шляхи розслідування та спосіб і момент оприлюднення результатів».

Часто журналіст, який проводить розслідування змушений збирати

інформацію всупереч багатьом труднощам. У викритті певних даних зазвичай не зацікавлена «інша сторона». Тому журналістське розслідування і як жанр, і як спосіб отримання інформації нагадує принцип зібрання пазла. Упродовж певного періоду журналіст поступово дізнається про якісь елементи актуальної проблеми. Тоді, наче пазл, збирає отримані дані, аналізує їх, систематизує. Лише згодом формується певна картина розслідувальної справи. Важливо зазначити, що лише журналіст як керівник розслідування повинен вміти відокремлювати отриману інформацію і визначати її важливість. Проте вагомішим є не кількість інформаторів, а якість їхньої інформації.

«3. (Зазвичай) розслідувальна діяльність відбувається всупереч опорів та перешкодам, бо інша сторона не може бути зацікавлена в розкритті чи оприлюдненні відповідних фактів».

Однією із найголовніших проблем журналістського розслідування є протидія опорів та перешкодам на шляху отримання інформації. Але каменем спотикання є не лише тотальна відмова «іншої сторони» надавати інформацію. Часто на етапі планування або уже після публікації викриття у «іншої сторони» розслідування з'являються причини вдатися до фінансового або ж правового тиску на журналіста.

Окрім згаданих критеріїв аналізу, виділяють й інші ознаки розслідувальної діяльності журналіста. Зокрема Йоганнес Людвіг, професор Інституту прикладних наук у Гамбурзі твердить, що важливо зазначити достатні трудовозатрати на уточнення формулювань. «Через те, що можна швидко вскочити халепу, а розраховувати на приязне ставлення іншої сторони не вдається, до того ж ми з самого початку не повинні надавати їй приводів для юридичних чи інших інтервенцій, при написанні матеріалу не обійтися без максимальної ретельності, тобто точності у формулюваннях. Траплялося, журналістів притягали до суду вже за те, що вони неточно описали колір краватки чи костюму. Подібні речі можуть видатися смішною дрібничкою, але вони служать підставою для звернення до суду» [18, с. 20-24].

Також не менш важливою ознакою журналістського розслідування є зрозумілість, попри прецизійність, тобто точність у формулюваннях. «Через те, що ретельно досліджені взаємозв'язки виявляються зазвичай досить складними (багато імен та окремих аспектів, тісно переплетених між собою), презентація у формі зрозумілого написання та візуалізації становить ще одну ознаку: складні, розгалужені, об'єднанні між собою речі необхідно не тільки описати в зручній для сприйняття формі, але й загалом надати їм зрозумілого вигляду. У конкретному випадку це не тільки потребуватиме однієї (або кількох) інформативних ілюстрацій, але й абсолютно інакшої організації простору, по-іншому оформленого макету, а в інтернет-публікаціях — специфічно адаптованої навігації».

Він також звертає особливу увагу на терпіння та витривалість розслідувача проблеми. «Постійно бути в курсі теми, регулярно її актуалізовувати, тематизувати довгострокові наслідки: «з психології, а також з політології ми знаємо про коротку пам'ять реципієнтів медіа. Іншими словами, швидкість забуття досить висока. Тобто суспільне сприйняття складних, але політично та соціально значущих явищ невдовзі знову йде в забуття. Здобуті одного разу враження та оцінки, що, власне, базуються (мусили б базуватися) на детальному пригадуванні, з часом блякнуть і тим самим послаблюють колективне критичне сприйняття. Отже, регулярні нагадування, розповідь про продовження якоїсь історії, про її довготермінові наслідки, і яка важлива через те інвестигативна робота, також належать до професії, особливо коли дивитися на таку роботу з довгострокової перспективи і розраховувати не тільки на короткотермінові ефекти, але й враховувати віддалені наслідки» [18 с. 20-24].

Наталя Селюкова виділяє такі «етапи проведення розслідування: [24]

- збір інформації;
- робота з джерелами інформації;
- співставлення отриманої інформації;
- збір додаткової (уточнюючої інформації);

- аналіз інформації;
- генеральне інтерв'ю (може бути й на початку роботи);
- підготовка журналістського матеріалу;
- юридична експертиза;
- друк матеріалу;
- відстеження реакції».

Отже, підсумовуючи теоретичні знання дослідників поняття «журналістське розслідування», можна стверджувати, що це жанр, що містить складові інтерв'ю, хроніки, репортажу, методів аналізу і синтезу. Журналістське розслідування як жанр немає чіткої структури. Проте багато дослідників твердять, що на початку коротко потрібно подавати основну тезу актуальної проблем. Не менш важливо побудувати розповідь максимально зрозуміло читачеві, логічно структурувавши найважливіші дані. Також текст розслідування варто доповнювати ілюстраціями та цитатами.

1.2. Специфіка та інструменти роботи розслідувальної діяльності журналістами проблем інтернет видань

«Специфіка цього жанру полягає саме в тому, що журналіст, який проводить власне і, відповідно, незалежне розслідування, опиняється наодинці з собою. Він має шукати правду, добре розуміючи, що всі, з ким він спілкуватиметься, будуть проти нього. У кожного з них свій інтерес, але у журналіста він має бути один: знайти істину, з'ясувати, що ж насправді відбулося. А для цього треба уникати не лише будь-яких зовнішніх впливів, а й свого власного упередження та самовпевненості. Треба не боятись здаватися простим і ставити наче б то наївні запитання. Іноді саме вони допомагають зрозуміти, що відбулося» [21].

«Журналістські розслідування не підривають владу, але, як це не парадоксально, сприяють її легітимності, допомагаючи їй відповідати

стандартам, характерним для демократичного суспільства. Ці стандарти вказують на те, що ті, хто має владу, державну чи поза межами держави, або прагнуть її мати, повинні суворо дотримуватися закону, поважати основні права громадян і відповідати очікуванням, які вони породили в громадській думці як основа вашої репутації» [14, с. 127].

Таким чином, можна аналізувати журналістське розслідування та відповідно роботу журналіста відповідно до певних критеріїв.

1. Журналістське-розслідувач повинен при виборі актуально проблеми керуватися суспільних інтересом. Під цим поняттям розуміється не цікавість аудиторії, а те, що потребує нагального вирішення та «нормального функціонування інституцій, у середовищі яких розгортається суспільне життя». CIPER Chile («Центр журналістських розслідувань»), чилійський альтернативний медіа цифрової журналістики «заявляє про свій намір не займатися питаннями, які належать до інтимної чи приватної сфери людей і не порушують прав третіх осіб».

2. Журналіст має діяти неупереджено. Цей вид розслідування має здійснюватися без впливу на журналіста та нав'язані йому політичних уподобань тих, кого стосується актуальна проблема.

3. Журналістське розслідування має здійснюватися незалежно, тобто без будь-яких повноважень, окрім збору інформації, що становить суспільний інтерес.

4. Інформація, висвітлена у журналістському розслідуванні, повинна бути доступною для потенційного читача. Завдяки цього суспільство зможе збалансовано проаналізувати викриття журналіста та сформулювати своє судження щодо актуально проблеми.

Як вище зазначалося, журналістське розслідування зазвичай здійснюється всупереч опору «іншої сторони», потребує більше часу, терпіння та витримки журналіста, ніж будь-який інший жанр.

Практикуючі журналісти-розслідувачі, вирізняють такі ознаки розслідування:

- трудомісткість і ресурсомісткість. Сюди належить витрати певного проміжку часу, значних людських зусиль і коштів на проведення розслідування. Часто для проведення розслідування потрібні місяці спостереження, очікування відповіді від інформаторів, пошуку цінних джерел інформування, аналізу даних та документів.

- висока професійність та самоорганізація журналіста. Він повинен вміти планувати свою діяльність, бути дисциплінованим, витривалим, вміти концентруватися на досягненні цілей всупереч опору. Залежно від професійності журналіста, можна визначити ефективність розслідувальної роботи.

- підвищені правові та неправові ризики роботи журналіста. «Розслідувачі часто піддаються ризику як цивільно-правового, адміністративного або кримінального переслідування, так і неправовим ризикам: фізичної розправи, психологічного тиску, втрати роботи, дискредитації, втрати результатів розслідування і зібраних доказів» [2, с. 7-8].

«Тому час між початковою подією та публікацією часто буває досить тривалим. В інвестигативних історіях актуальність визначається передусім типовим робочим потоком, зазвичай він задається моментом (першої) публікації. Тим часом актуальність, яку відчуваєш або про яку вирішують головні редактори, чергові редактори та керівники відділів, не може чекати. Через те що офіційна чи інша реакція на подібні теми чи історії настає лише після (першої) публікації, може пройти ще певний час, аж поки інші медіа не звернуть на них уваги. Зазвичай це медіа з великим покриттям, що сприяє широкому громадському сприйняттю, тобто розвитку дальшої долі теми, яка потім може влитися в суспільний дискурс» [18, с. 30].

Ще одним маяком в розумінні тематики розслідувань є твердження, «що предметом журналістського розслідування, як правило, стають або порушення закону, або недосконалі і неправильно працюючі закони. Правила життя

придумують можновладці, і часто вигідні їм правила працюють так, що в результаті страждають звичайні люди. Подібна несправедливість також може стати предметом журналістського розслідування».

Надважливими інструментами в роботі журналіста під час розслідувальної роботи: власні джерела інформації та надійні цінні інформатори, яким можна довіряти; постійний пошук та ретельне вивчення тематики актуальної проблеми; вміння швидко та якісно перевіряти інформацію, систематизувати велику кількість даних; уміння використовувати різні способи збору інформації; електронні і цифрові ресурси для пошуку інформації, а також інструменти візуалізації інформації для створення цікавого та доступного контенту.

1.3. Інтерв'ю-діалог як елемент журналістських розслідувань

Люди – одне із найцінніших джерел інформації. У процесі спілкування з журналістом вони можуть дати йому факти, оцінки, емоції та реакції.

Вміння працювати з людьми – це особлива навичка, без якої робота журналіста неможлива. Найкраще своє вміння отримати максимум інформації з недокументальних джерел розслідувач може продемонструвати за допомогою особливого формату спілкування – інтерв'ю. Це специфічний жанр журналістики, який передбачає бесіду у формі запитань та відповідей з одним або кількома особами з якихось актуальних суспільно важливих питань.

«Інтерв'ю — це журналістський матеріал, який передбачає розпитування відомої чи анонімної особи, щоб виявити інформацію, пояснення, позицію, які мають сенс, коли їх повідомляє саме ця людина, щоб передати потім зібрану інформацію аудиторії у формі запитань-відповідей. Головне завдання інтерв'ю — передати свідчення причетної до справи людини. Ця людина повинна знати свою справу досконало, і це має бути людина, якій довірятиме аудиторія або ж думка якої буде їй цікава» [8. с. 35].

Успішність інтерв'ю значною мірою залежить від підготовки журналіста. Він зобов'язаний мати якнайбільше інформації про респондента. Проте варто

пам'ятати, що ці відомості повинні зацікавити аудиторію з позиції співрозмовника. Таким чином, журналіст-розслідувач має змусити респондента вийти за межі підготовленого, тобто сказати більше, ніж він хотів би.

Важливо зазначити, що інтерв'ю як жанр і як спосіб збору інформації має деякі відмінні ознаки. Часто журналіст бере інтерв'ю в когось для здобуття «сирої інформації», а не у формі запитань-відповідей для викладу набутої інформації. Зважаючи на це, потрібно наперед потурбуватися про форму майбутньої розмови і, у випадку інтерв'ю як способу розслідувальної діяльності, ретельно підготуватися до нього.

Відповідно до цього є кілька типів інтерв'ю:

1. Інформаційне (журналіст намагається отримати максимум об'єктивних даних).
2. Оціночне або емоційне (журналіста цікавить експертна думка та почуття людей).
3. Генеральне (схоже за ознаками на інтерв'ю-конфронтацію або перетворюється на інтерв'ю "із засідки"). Застосовують цей тип лише, коли усі попередні методи не дали результату [15].

Та у всіх цих видів є спільна риса – готувати до розмова журналістові треба довго та ретельно. Журналіст-розслідувач має знайти максимум інформації про те, що сказав чи зробив потенційний респондент. Тоді проаналізувати отримані дані та на основі них будувати стратегію інтерв'ю. Важливо не лише створити список запитань, які журналіст-розслідувач поставить співрозмовнику, а вибудувати правильну тактику ведення розмови.

«Під час інтерв'ю-розслідування важливо бути об'єктивним та неупередженим. Важливо уважно слухати співрозмовника та під час інтерв'ю вчасно поставити влучне запитання. Відповіді респондента можуть змінити хід розмови, тому варто бути готовими змінити й не лише перелік заготовлених запитань, а й тактику та поведінку» [15].

Часто недосвідчені журналісти припускають помилок, які унеможлиблюють отримання інформації. Аби уникнути американський

журналіст-розслідувач Джуліан Шер рекомендує дотримуватися декількох правил:

1. Завжди ставте «відкриті» запитання, а не «закриті» запитання з відповідями «так або ні».
2. Не підказуйте респонденту відповіді та не ставте запитання з кількома варіантами. Наприклад, «Ви корупціонер чи просто недбалий?» Людина вхопиться за цю соломинку.
3. Не сипте респондента запитаннями. Якщо ви поставили запитання або потім продовжуєте говорити, це означає, що ви поставили неправильне запитання.
4. Ретельно слухайте. Не нотуйте слів респондента під час інтерв'ю, адже це заважатиме щирості розмови, а також спантеличуватиме співрозмовника. Він аналізуватиме все, що сказав і буде приховувати важливе. Краще використовуйте диктофон або камеру. Окрім цього, під час розмови у вас виникнуть нові запитання.

В. Михайленко висуває низку правил, яких, на його думку, повинен дотримуватися журналіст: «1) кількість підтем відповідає кількості поставлених завдань; 2) послідовність підтем може варіюватись, але таке варіювання повинне бути виправданим і мотивованим; 3) за допомогою розташування підтем можна створювати акценти – на проблемі, на аргументах, на оцінках; 4) не варто перестрибувати з однієї підтеми на іншу; це збиває з пантелику реципієнта; 5) слід забезпечити логічні зв'язки між фрагментами; 6) спростування (якщо такі є) мають розташовуватися безпосередньо після звинувачень; 7) не треба використовувати підтем, які ведуть у глухий кут або нікуди не ведуть; 8) якщо сюжет дуже розгалужений і містить багато фактів і деталей, варто не соромитися в таких випадках розкласти все по полицях» [19. с. 107]. Крім того, можна використовувати «меню» – «це кілька речень, що викладають основний зміст матеріалу, повідомляють читачеві про те, що в автора є «про запас»; 9) за умови наявності великої кількості фактів цілісність твору може бути досягнута тільки

виробленням концепції, задуму, головної ідеї.

Окрім професійних навичок та вмінь, журналіст-розслідувач повинен будувати розмову, застосовуючи специфічні мовні та поведінкові прийоми.

«Загальним ставленням та підходом журналіста (включаючи в це розслідувачів) до людей, до яких він звертається, повинна бути відкритість. Робота журналіста відрізняється від роботи міліціонера або прокурора тим, що він може (мусить) дозволити собі комфорт довіряти співрозмовникам. Звісно, також журналіст має обов'язок верифікувати інформацію отриману від джерела, але можна сказати, що людині потрібно довіряти доти, доки не маємо сумнівів щодо правдивості її слів. Тепле та відкрите ставлення дозволяє скорочувати дистанцію між журналістом та співрозмовником. А саме скорочення дистанції є однією з необхідних умов довіри та результату журналістської роботи. Проте дистанцію потрібно скорочувати поступово та делікатно, весь час спостерігаючи за реакцією співрозмовника так, щоб не порушити інтимного бар'єру, який у кожної людини знаходиться в різному місці. Слід йти до своєї мети, але повільно, з повагою до нашого джерела, а також до того про що він з нами хоче говорити» [2].

Журналіст повинен пам'ятати, що джерело має право показувати емоції, а він – ні. Джерело має право бути хаотичним під час розмови. Це виникає з багатьох факторів, серед яких найважливішим є звичайно стрес, брак довіри та досвіду в контактах з медіа. Але власне роль журналіста-розслідувача в тому, щоб отриману інформацію по гарячих слідах впорядковувати та систематизувати. Дуже добре, коли журналіст «втягується» в процес співрозмовника і будете повторювати за ним факти впорядковані в логічну історію: «Я правильно розумію: якщо сталося А чи Б, то В було наслідком чого?» Тоді журналіст може відразу відкрито та природнім чином ділитися своїми сумнівами щодо логіки ланцюга подій джерела: «але ж не обов'язково це мало бути так, як Ви кажете, з факту Х не мусить обов'язково виникати факт Y, оскільки це може бути наслідком, наприклад, фактора Z». Загалом: залучення

таким чином другої людини в подібну «спільну» роботу щодо даної історії дає непогані результати, фільтрує розповідь, самовільно скорочує дистанцію, а водночас, не мусить означати узалежнення лише від цього одного джерела, оскільки будемо ще верифікувати правдивість цих слів.

Дуже важливим компонентом роботи в такому діалозі є намагання «прочитати» занепокоєння та побоювання другої сторони навіть тоді, коли співрозмовник їх відкрито не демонструє. Часто такий страх має обґрунтовані ситуацією причини, хоча переважно виникає з браку досвіду контактів з медіа або з якихось забобонів. Наскільки можна потрібно старатися пояснювати другій стороні, що і чому робимо і плануємо зробити. Пояснюйте, як і навіщо вийшли саме на цю людину, чому розмова з нею така важлива. Також розкажіть про свої подальші рухи (в такому масштабі, в якому це можна зробити) та їх мету. Подібні ходи мають в перцепції співрозмовника зняти міфи пов'язані з професією журналіста та вкотре вибудувати рівень довіри.

Коли мова йде про журналістську роботу з людьми на потреби інтерв'ю (особливо це стосується розмов на потреби телебачення, тобто з великою камерою, освітленням і т.д.), журналіст повинен робити усе задля того, щоб ситуація виглядала, як найбільш природньо. Мається на увазі створення такої ситуації, коли співрозмовник забуває про камеру. Звичайно це ідеальна ситуація, але є способи щоб допомогти її створити. Наприклад, хорошим ходом є зустрітися та поговорити з джерелом ще до приїзду техніків. Така розмова може ефективно знімати стрес та побудувати довіру – потім співрозмовник може вас сприймати, як «свою людину», до якої можна повернути очі у випадку стресової ситуації.

«Особливу увагу варто звернути на професійні джерела, тобто ті, які чудово знають суть роботи розслідувача, дуже рідко потребують допомоги журналіста, а свою інформацію хочуть перебільшити, зманіпулювати та сам процес її донесення сприймають, як гру. Однак це не означає, що такими джерелами слід нехтувати. Справа лише в тому, що такі співрозмовники вимагають іншого підходу: симетрії поведінки щодо нього. В такому випадку

потрібно «поставити його на місце» так, щоб зрозумів, що по другий бік сидить професіонал. В іншому разі ваше джерело контролюватиме хід розмови замість журналіста, а цього дозволити не можна. Загальний принцип та мета залишаються ті самі: скорочення дистанції та перетворення “клоуна” в людину».

Важливо: для співрозмовника нема нічого більш нешанобливого від ситуації, коли він хоче довірити свою життєву проблему журналісту, а виявляється, що той не зацікавлений і запитує про речі, які міг без особливих зусиль знайти «на вулиці». Фахівці розрізняють найчастіше три стратегії ведення дискусії: терпляче слухання – плавання за думкою співрозмовника (журналіст може лише обмежувати відступи джерела); делікатна дискусія (журналіст полемізує з аргументами співрозмовника намагаючись показати потенційну іншу точку зору, навіть якщо треба бути «адвокатом диявола»); та агресивна полеміка (журналіст пробує «розкрити» джерело викликаючи у нього емоції) [2]. «Стратегія проведення інтерв'ю завжди повинна бути зумовлена метою, а в журналістських розслідуваннях переважно метою є отримання інформації. Якщо саме так, кращі ефекти журналіст-розслідувач застосовуючи комбінацію двох перших методів. Третя стратегія виправдана фактично лише під час розмови реєстрованої безпосередньо в радіостанції або камерою, але лише в останній фазі інтерв'ю. Хоча інколи, коли всі інші ходи не допомагають, «розкрити» джерело можна застосовуючи такі відчайдушні методи».

Ще одна важливе правило, яке важлива при інтерв'ю-розслідуванні - починати розмову з відкритих запитань, які дають багато простору для висловлення своєї точки зору, які будуть примушувати другу сторону до більшого відкриття та створення у співрозмовника враження повного контролю над дискусією. Лише потім варто спрямовувати розмову на «правильні» рейки, водночас закриваючи шлях до втечі від них. «Давайте зосередимося на цьому та на цьому». Журналіст під час інтерв'ю має якнайдовше утримувати комфортабельну ситуацію. А співрозмовник чим більше говорить не знаючи про те, що ми про нього знаємо, тим більші шанси, що він сам собі (своїми висловленнями) позакриває шлях до стежки, яка могла б його потім врятувати:

«Ви ж щойно казали, що ніколи не торкається пацієнток і єдиним дотиком застосованим у кабінеті є потиснення руки на привітання, а зараз говорите, щось інше». Дещо спрощуючи: при цьому сценарії ідеальною є ситуація, коли в останній фазі запитань журналіста («закритих» запитань), співрозмовник, який раніше сам собі позакривав дорогу до відступу, мовчить або без особливої причини, ніким не провокований зриває розмову.

«Потрібно зазначити, що помилковою є ситуація, коли наприкінці розмови окрилений журналіст розкриває перед героєм всі карти та показує йому докази, наприклад, матеріал зареєстрований прихованою камерою та просить негативний персонаж прокоментувати цю ситуацію. Очевидним є, що він адаптує версію відповіді до доказів, а журналіст не досягне жодної мети. Наївним та навіть дитячим є розрахунок на те, що існує шанс демонстрації негативних емоцій героєм, які можна буде зареєструвати на камеру. Звичайно це стосується ситуації, коли до кінця журналістського розслідування вдалося утримати негативного героя в несвідомому стані щодо роботи журналіста, а сідаючи з нами за стіл він хоча б трішки відкритий на розмову» [2]. Якщо з точки зору стратегії ситуація не міняється, коли співрозмовник (навіть максимально недовірливий) сідає з журналістом за стіл (хоча важко очікувати, що розмова завжди піде за бажаним сценарієм, з бажаними відповідями), ситуація кардинально змінюється у випадку, коли негативний герой відмовляє нам в зустрічі та немає шансів на розмову з ним. Потрібно прагнути до ситуації, коли відмову «видно». Саме тому журналіст може застосувати іншу стратегію: поставити наші запитання зненацька, в місцях та моментах, коли герой цього не очікує. Спочатку розслідувач має запропонувати зустрітися, а після відмови ввімкнути «план Б» і поставити короткі, «візійні» та закриті запитання. Потрібно мати на увазі, що такі ходи провокують абсолютно непербачувану реакцію з боку героя: від ігнорування та мовчання до фізичного протистояння.

«Стратегія інтерв'ю як елемента журналістського розслідування вимагає чіткого плану з особливим наголосом на розподіл інтерв'ю на дві частини: відкриту – коли інтерв'юер застосовує виключно тактику вільного

висловлювання героя та слухання журналіста, який тільки час від часу абстрактно запитує про йому цікаві моменти, але так, щоб не викликати підозр другої сторони; та закриту – коли «знімає маску» і починаємо ставити запитання, які є суттю репортажу» [2].

1.4. Ризики та труднощі роботи журналіста-розслідувача

Під час проведення журналістського розслідування журналісти стикаються з багатьма труднощами [2]:

1. «Незацікавленість власників ЗМІ та редакторів у публікації спірної і проблемної інформації, їх страх перед помстою за публікацію з боку політичних або бізнесил, що характерно для пострадянського простору, де медіа-бізнес у чистому вигляді практично не поширений, і власники ризикують, як правило, не своїм виданням або телерадіокомпанією, а іншими підприємствами, їм належать»;

2. «Загроза особистої безпеки журналіста та джерел інформації, яка часто є завищеною або перебільшеною, оскільки журналіст, що дотримує певні правила убезпечення своєї діяльності, може мінімізувати ризики, пов'язані з його роботою»;

Олександра Губицька: «Із безпекою не все дуже добре, особливо з цифровою. Часто журналісти навіть не ставлять паролі на телефони, вже не кажучи про подвійну верифікацію на вхід у електронну пошту».

3. «Відсутність доступу до необхідних джерел інформації, що часто є відсутністю навички придбання джерел або проявом елементарних лінощів, небажанням скористатися навіть доступними відкритими джерелами і масивами даних»;

4. «Обмеженість в ресурсах, часу і коштів, є об'єктивною перешкодою, не тільки у зв'язку із загальною депресією на ринку медіа, але й особливостями менеджменту ЗМІ в Україні та країнах СНД. Журналісту зручніше і вигідніше

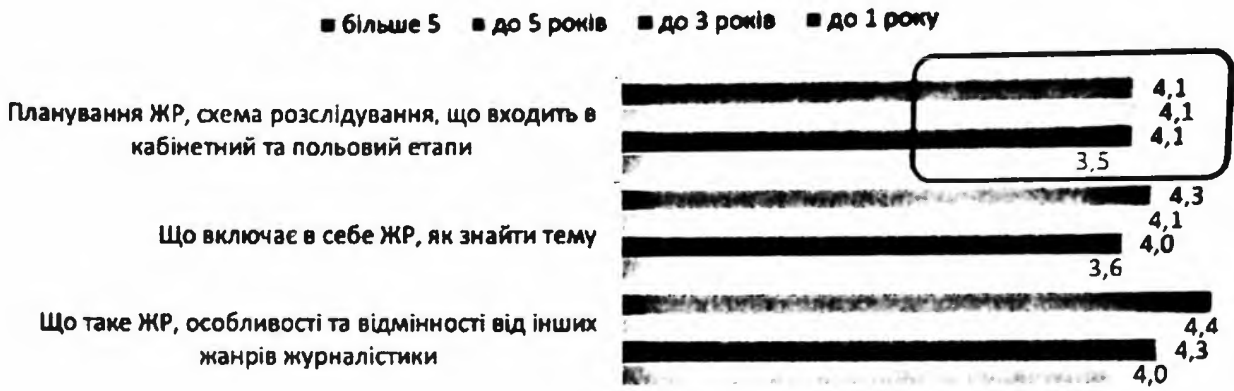
випускати одну-дві новини, засновані на прес-релізах, в день, ніж тижнями збирати інформацію, аналізувати і перевіряти її ще раз. У тому, що стосується браку коштів, частіше тут, як і в попередньому пункті, проблемою є лінь журналістів, оскільки навіть наявність проектів підтримки розслідувань не зробила їх масовими, і часто журналісти не дають собі праці толком спланувати розслідування, для того, щоб отримати кошти на його реалізацію»;

5. «Страх невдачі і правових наслідків публікації матеріалів розслідування, як і загроза особистій безпеці, також часто є завищеними, оскільки дотримання професійних стандартів, сумлінна робота, принципів журналістської етики мінімізує ці ризики. Прикладом тому є результати проекту SCOOP в Україні, де близько 200 розслідувань, проведених місцевими та іноземними журналістами, жодне не отримало правових наслідків, хоча багато з них зачіпали інтереси можновладців»;

6. «Відсутність традиції і досвіду розслідувань в журналістському середовищі, дискредитація розслідування як жанру, що було актуальним для української журналістики в кінці XX століття. Треба сказати, що в останнє десятиліття в Україні сформувалась і розвивається мережа центрів розслідувальної журналістики і журналістів, що займаються розслідуваннями в національних та регіональних ЗМІ, яка формує стандарти професії, а матеріали розслідувань стають джерелом позитивного досвіду та ідей для розслідувань».

Окрім цього, можна стверджувати, що перешкодою для проведення журналістського розслідування є нестача досвіду. Згідно із проведеним опитуванням журналістів (мал. 1), вміння планувати та проводити журналістське розслідування значною мірою залежить від досвіду роботи [22].

Вміння планувати розслідування залежно від досвіду проведення ЖР (журналісти)

Мал. 1. Опитування журналістів

Віталій Мороз: «Не вистачає навичок із пошуку та розвитку тем, побудови сюжету. Часто беруть те, що лежить на поверхні, будують гіпотезу, а потім вона не підтверджується, і розслідування просто зупиняється. Вміння побачити тему – це також навичка, яку можна розвивати. Окрім того, увага аудиторії часто прикута до фігур національного масштабу, а місцеві чиновники мало кому цікаві, про них і так всі знають. Знають, а говорити і писати бояться...»

«Журналісти в Україні вкрай потребують додатково захисту. По-перше, потрібно забезпечити відкритий та безперешкодний доступ до важливої інформації, в тому числі і тієї, яка надається викривачами. По-друге, журналісти мають бути захищені від переслідувань і залякувань, а всі спроби їх залякати чи завдати фізичного тиску — оперативно розслідувані правоохоронними органами» [26].

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

2.1 Тематична характеристика журналістських розслідувань в онлайн-виданні «Політерно»

Тематика журналістських розслідувань багатогранна та різноманітна. Сюди належать різні аспекти громадського життя. «Пам'ятайте: що б Вам не говорили, вам говорять не все. Про що б не йшла мова, йдеться про гроші», — це висловлювання, приписуване Уїнстону Черчиллю, часто допомагає зрозуміти суть тематики розслідувань. Справді, дуже часто збираючи інформацію, журналіст стикається з тим, що розслідування прямо або ж опосередковано стосуються грошей. А точніше – корупції в широкому розумінні цього слова.

Межі досяжності журналістських розслідувань на регіональному рівні має певні особливості.

Олександра Губицька: «У наших журналістів часто немає спеціалізованих знань у тематиці розслідувань. Також регіональні редакції часто не мають журналістів, які б спеціалізувалися на певній тематиці – земельних питаннях, дозвільній системі, фінансових ринках. Це дуже звужує можливості регіональних журналістів».

«До тем, які найбільш активно розслідують журналісти в Україні відносяться: публічні фінанси та державні закупівлі, приватизація, виділення земельних ділянок, дотримання екологічного та природоохоронного законодавства, порушення прав громадян, суспільне здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство та багато інших» [2].

У 2019 році спеціалісти Інституту демократії ім. Пилипа Орлика (ІДПО) в одному зі своїх медіа-досліджень стверджували, що «журналісти регіональних, зокрема тернопільських, медіа не займаються журналістськими розслідуваннями». «Серед причин такого стану справ називають ризики, високу вартість (розслідування в центральних медіа зазвичай проводиться на грантові

кошти), значні витрати в часі, нестачу рішучості і необхідних навичок. Хоч займатися розслідуваннями затратна і невдячна справа (здебільшого обмежуються самим лише розголосом, та не мають інших наслідків), деякі тернопільські ЗМІ таки були помічені за цим заняттям». Час від часу такі публікації з'являлися на сторінках «20 хвилин», «Терміново», «Політерно» і «Тернополя вечірнього».

Відповідно до цих даних, «журналістські розслідування тернопільських ЗМІ здебільшого стосуються зловживань міською скарбницею, землею, власністю тощо. Чимало викривальних матеріалів на ці теми з'являлося й від представників деяких політичних сил. Згадувати про це в контексті журналістики — як ходити по тонкій кризі, але, ймовірно, таки виправдано, адже рівень аргументації в цих матеріалах (що містять, як мінімум, елементи розслідувань) часом нічим не поступається схожим публікаціям традиційних ЗМІ, а в чомусь інколи, може, і перевершує деякі з них» [17].

Проаналізувавши розслідування на сайті «Політерно» від 16 січня 2020 року до 19 січня 2024 року можна створити список актуальних проблем, які найчастіше викривали журналісти-розслідувачі регіонального онлайн-медіа. Їх можна систематизувати та віднести до певних категорій тем.

1. Хабарництво:

«“Milena City” для Яреми і Ко. Чому у 2020-му київські СБУшники гучно затримували керівників тернопільської податкової»;

«Хабарник та колаборант з “Води Криму”. Чому Зюбаненко приховував інформацію щодо свого тестя»;

«Талановитий міліцейський піарник. Як “скляна” мрія Зюбаненка загрузла корупції і стала довгобудом».

2. Розкрадання землі, приватизація та незаконне будівництво:

«Землі Поляниці та НДВГ “Наука”. Як насправді Андрій Крисоватий став одним з найбагатших ректорів України»;

«Справа про підробку документів та (не)арешт ділянок. Коли у парку Шевченка відкриється готель»;

«“Замурували” в центрі Тернополя. Як фірма улюбленця міськради плює на людей, закон і будівельні норми»;

«Керівник ДСК “ЧМП” теж спростував брехню Василю та розповів про те, як Тищенко блокував роботу у В’єтнамі»;

«Візуальний обман. Як у Тернополі індивідуальні будинки перетворюються на багатоквартирні»;

«Регламент не перешкода. Як Головка “заробив” право будувати у парку “Загребелля”»;

«Rich Town” для Яреми. Історія сумнівної інвестугоди та звинувачень у підробці документів і шахрайстві»;

«“Відновлення аеропорту” часів Головка. Проект від фірми з російським “душком”. Ч.1»;

«“Відновлення аеропорту” часів Головка. Сумнівний тендер та нікчемний договір. Ч.2»;

«“Відновлення аеропорту” часів Головка. Два незаконних призначення Пуківського. Ч.3. Заява про злочин»;

«Хто отримує землю під гаражі у серці Тернополя – розслідування»;

«“Гаражна схема”. Як працівники ТНПУ отримують цінні земельні ділянки до чого тут депутат Місько»;

«Земля під прицілом. Хто будуватиме на ділянці садівників “Ювілейного” і чи буде на ній парк»;

«Тендерна змова. Підробка рішення сесії Тернопільської облради та кому це вигідно»;

«Патріотична міськрада Тернополя. Землю, на яку претендували ветерани

АТО, віддали 75-річній пенсіонерці»;

«Продати історичну будівлю в центрі Тернополя. Схема, яку використала Тернопільська міська рада»;

«Син судді. Що спільного між нападом на Турського і накладенням арешту на будівлю в центрі Тернополя?».

3. Зловживання службовим становищем:

«Незаконний Пантеон. Як Надал вчергове проявив зневагу до Закону та загиблих Героїв»;

«Дорожня мафія Тернопільщини. Керівник Служби відновлення віддав понад 38 мільйонів колишній фірмі свого батька»;

«Мер Тернополя – брехун. 3 Маямі надали беззаперечні докази володіння маєтком за \$2 млн донькою Надала»;

«Особняк за \$2 млн напередодні війни. Звідки у доньки Сергія Надала кошти на шикарне життя в Маямі»;

«Таємниця ДСК “ЧМП”. Навіщо нардеп Василів брехав щодо призначення колишнього чоловіка своєї дружини у держкомпанію»;

«Таємниця ДСК “ЧМП”. Ч.2. Мінінфраструктури передало ФДМУ “кота у мішку” вартістю 75 тисяч грн»;

«“Батьківщина” Сергія Надала. Як мер Тернополя рейдернув обласну організацію партії Юлії Тимошенко»;

«Сміттєва афера десятиліття: фірма, яку у Малашівці завів Сергій Надал, масово приймає відходи з сусідніх областей»;

«Штраф за огорожу або вілла відомого будівельника на березі тернопільського ставу»;

«Лодочні станції” тернопільських багатіїв. Або хто збудував огорожі на березі Тернопільського озера»;

«Дві школи ім. Герети, рішення «заднім числом». Юридичний конфуз Тернопільської міськради на 0,5 млн. грн.».

4. Контрабанда:

«Цигарковий барон. Ч.1. Як одеські митники і тернопільські податківці допомогли Яремі державу “нагріти”»;

«Цигарковий барон. Ч.2. Роль росіян і контрабандистів в житті Андрія Яреми»;

«Цигарковий барон. Ч.3. Як дружина Яреми стала фігуранткою кримінальної справи про рейдерство»;

«Цигарковий барон. Ч.4. Земельно-тютюновий “банк” Яреми та його зв’язок Козловським».

5. Зловживання міською скарбницею:

«Спальні мішки для блекауту. Як Надал погорів на закупівельній афері»;

«“Забетонували Дальній пляж”. Черговий улюбленець Надала допоміг “освоїти” більше ніж мільйон євро»;

«Черговий фаворит Надала. Як у Тернополі планували “благоустрій скверу” що з цього вийшло»;

«“Бригада” колишніх нардепів. Будівництво амбулаторій в селах Тернопільщини накрилося кримінальною справою»;

«Білецька ОТГ: три епізоди однієї кримінальної справи на суму майже 9,5 млн. гривень».

6. Кумівство:

«Обманута парафія, або навіщо церкві багатоквартирний будинок»;

«Багатоквартирний “духовний центр” для парафії. Як міськрада та отець Ілля захищатимуться у суді»;

«Дармове майно “Текстерно” і “Збруча”. Як ексглава податкової Комендат

став орендодавцем і до чого тут друзі Табачника»;

«Рогатинський “парашутист”. Як у Тернополі опинився Володимир Труш і до чого тут газовий тариф».

Отож, у період від 16 січня 2020 до 19 січня 2024 на сайті «Політерно» опублікували 44 журналістських розслідування. Їх можна поділити на шість категорій тем: хабарництво (3 розслідування); розкрадання землі, приватизація та незаконне будівництво (17 розслідувань); зловживання службовим становищем (11 розслідувань); контрабанда (4 розслідування); зловживання міською скарбницею (5 розслідувань); кумівство (4 розслідування).

Порівнюючи отримані результати із проведеним дослідженням Інституту демократії ім. Пилипа Орлика (ІДПО) у 2019 році, можна зробити висновок, що актуальні проблеми, що були об'єктом журналістських розслідувань, тобто хабарництво, зловживання службовим становищем та міською скарбницею, незаконні операції із землею та власністю упродовж 2019—2024 рр. не змінились. Проте, з'ясовано, що під прицілом журналістів-розслідувачів тепер й теми, що стосуються контрабанди та кумівства.

2.2 Схематичний аналіз дотримання критеріїв проведення розслідувальної діяльності в онлайн медіа «Політерно» (за показниками «Детектор медіа»)

Для всестороннього огляду журналістських розслідувань в онлайн медіа «Політерно» обрано шість маркерів аналізу, запропонованих експертами інтернет-видання «Детектор медіа», кожен з яких містить твердження (ознаки розслідування).

1. Актуальність теми

1.1 *Важливість теми.* Тема розслідування зачіпає інтереси та впливає на життя значної частини українського суспільства, розкриває суспільно значиму інформацію.

1.2. *Викриття.* Розслідування досліджує факти, які намагалися приховати від громадськості.

1.3. *Ексклюзивність.* Тема не повторює розслідування (новини, аналітичні матеріали) інших розслідувань (за винятком, якщо є частиною серії розслідувань).

2. Робота з джерелами

2.1. *Оригінальність.* Дані зібрані, перевірені та проаналізовані журналістським колективом (не запозичені, не злиті).

2.2. *Надійність, верифікація.* Використано не менше трьох різних джерел інформації для перевірки даних; можуть включати: інтерв'ю з свідками, вивчення документів, електронні бази/реєстри, офіційні запити до органів влади, стеження, зйомки прихованою камерою, експертиза та/або лабораторні дослідження тощо.

2.3. *Кількість експертів.* Залучено достатню кількість експертів для тлумачення фактів/даних/специфіки теми, що створює повне розуміння проблеми або недомовок щодо суті розслідувань.

2.4. *Ідентифікація джерел.* Викладені у розслідуванні факти мають посилання на ідентифіковані джерела інформації, використання анонімних джерел умотивоване необхідністю їх захисту.

3. Правдивість

3.1. *Право відповіді.* Надане право відповіді суб'єктам/фігурантам розслідування.

3.2. *Правдивість.* Журналіст не займає жодну зі сторін конфлікту, висловлювання журналіста лише пояснюють гіпотезу та логіку розслідування, узагальнюють інформацію в розслідуванні, Але не виражає ставлення журналіста/редакції до об'єктів/суб'єктів розслідування.

3.3. *Незаангажованість.* Журналіст не інтерпретує отриманні дані на користь гіпотези чи на користь одного з фігурантів розслідування, надає доступні дані, які можуть спростувати гіпотезу.

4. Повнота

4.1. *Ясність гіпотези.* Журналіст чітко формулює гіпотезу. Гіпотеза зрозуміла глядачу й не містить двозначності, не може бути трактована інакше.

4.2. *Достатність фактажу.* Наведено необхідну та достатню кількість фактів для підтвердження гіпотезу. Необхідність та достатність передбачають, що виявлені додатково факти не можуть цю гіпотезу спростувати.

4.3. *Достатність експертизи.* Кваліфікація експертів дозволяє їм тлумачити факти/дані з огляду на їх професійний та/або особистий досвід. Експерти не займають позицію однієї з сторін конфлікту, надають різні точки зору щодо фактів, що представлені журналістом.

4.4. *Системність проблеми, бекграунди.* Дані подані в динаміці (розглянута історія, джерела, передумови виникнення розслідувальної проблеми та її наслідки або вплив) й свідчать про системність проблеми.

4.5. *Узагальнення.* Журналісти роблять коректне узагальнення щодо теми розслідування, а не досліджують вузьку проблему, інцидент.

4.6. *Інтерпретація суспільної значущості.* Журналісти пояснюють, в чому суспільна значимість або суспільна небезпека викриття.

5. Візуальне та емоційне подання

5.1. *Зображення об'єктів ЖР.* У журналістському розслідуванні присутнє зображення об'єктів розслідування.

5.2. *Зображення суб'єктів ЖР.* У журналістському розслідуванні присутнє зображення суб'єктів/фігурантів розслідування.

5.3. *Якість зображень.* Витяги з документів чіткі й відображені достатньо довго, щоб їх можна було прочитати.

5.4. *Логіка викладення.* Логіка викладення фактів сприяє легкому сприйняттю тексту та розумінню.

5.5. *Відсутність тиску на читача.* Розслідування не впливає на емоційне сприйняття для унеможливлення осмислення викладених фактів за рахунок музичного або графічного супроводу, тонів заставки тощо.

6. Усвідомлення етичних наслідків розслідування та відсутність мови ворожнечі

6.1. *Якість мови.* Мова розслідування є виваженою та нейтральною. Відсутні упереджені оціночні вислови, що створюють образливий контекст щодо фігурантів розслідування.

6.2. *Відсутність насильства.* Відсутні сцени насильства, жорстокого поводження з людьми/тваринами, жахливі/шокуючі кадри тощо.

6.3. *Відсутність плагіату.* Розслідування не є плагіатом, використовує матеріали з інших медіа з відповідним дозволом та відповідними посиланнями.

6.4. *Мова ворожнечі.* Відсутні мова ворожнечі та заклики, що підбурюють до насильства або масових зворушень.

Аналіз журналістського розслідування «Дорожня мафія Тернопільщини. Керівник Служби відновлення віддав понад 38 мільйонів колишній фірмі свого батька» [10].

«Служба відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області під керівництвом Миколи Довгошиї уклала угоду на 38 мільйонів 400 тисяч гривень із фірмою, яку пов'язують з Григорієм Довгошиєю – батьком керівника служби».

1. Актуальність теми

Тема розслідування є актуальною, тому що порушує важливі проблеми, а саме зловживання службовим становищем та кумівство. До того ж, розслідування є унікальним та висвітлює неопубліковані досі дані.

Викриття розслідування полягає: у з'ясуванні проведення тендерної змови, якій «ТБЦ» підіграло «Спец-буд стандарту»; доведені існування корупційного «спруту» – Ярема-Довгошия-Василів, який називають тернопільською дорожньою мафією; розголосі зловживання службовим становищем, стверджуючи, що «Микола Довгошия до свого призначення у Службу автомобільних доріг в 2020 році працював у поліції і згідно даних з судового реєстру, під час своєї роботи на посаді старшого уповноваженого, брав участь розслідуванні кримінального провадження щодо розкрадань державних коштів на підрядах "Техно-буд-центру". Саме в цей час фірма його батька підробляла на субпідрядах у фігуранта кримінальної справи, яку він же і розслідував. Як стверджувало слідство, посадові особи САД в Тернопільській області, зловживаючи своїм службовим становищем, у змові з посадовими особами "Техно-буд-центру" навмисно завищували вартість робіт, що спричинило

втрату бюджетних коштів у сумі 4,32 млн гривень. Однак справа розслідувалась з 2017 по 2019 роки і по ній нікого не арештували, жодних відомостей про обвинувальні вирoki також немає».

2. Робота з джерелами

Дані розслідування перевірені та проаналізовані колективом видання «Політерно». Для верифікації інформації вивчено документи («Контракт на експлуатаційне утримання автомобільної дороги загального користування державного значення Т-20-14 Підволочиськ – Скалат»; документ, який підтверджує, що ТОВ «Спец-буд стандарт» переписане на Петра Франковича Зембу; тендер, у якому засвідчено, що «ТБЦ» не намагались перебити цінову пропозицію компанії Григорія Довгошиї, тобто підіграло «Спец-буд стандарту» тендерній змові). Для перевірки даних використано електроні реєстри та бази. У розслідуванні подано скріншоти цих документів. Окрім цього, опрацьовані дані з судового реєстру.

У розслідуванні опрацьовані матеріали громадського активіста Михайла Іваненка, які викривають дивну зрізку здорових дерев у 2021 році. *«За словами місцевих жителів, дерева звозили у село Колодіївка на підприємство із виготовлення деревного вугілля партнера батька Миколи Довгошиї – Петра Земби. Після перероблювання деревини вантажівки переправляли дров'яне вугілля у невідомому напрямку».*

3. Правдивість

Журналіст розслідує проблему, висвітлюючи проаналізовані джерела. Не займає жодну зі сторін конфлікту. Натомість дозволяє читачеві, проаналізувавши інформацію, створити певну думку. Журналіст не надає права відповіді суб'єктам розслідування. Проте, на мою думку, у даному матеріалі це не обов'язково, адже висвітлені дані не потребують відповіді чи спростування. Усі

представлені факти не зрозумілі читачеві, тому немає необхідності почути іншу сторону проблеми. Журналіст не інтерпретує дані на користь одного з фігурантів розслідування.

4. Повнота

Гіпотеза розслідування чітко сформульована журналістом розслідувачем. Вона не містить двозначності та зрозуміла читачеві. Журналіст наводить необхідну кількість даних для того аби підтвердити свою думку. Він залучає багато осіб, які можуть бути дотичними до даної проблеми і аналізує їх діяльність. До прикладу, досліджують, що *«ТОВ “Спец-буд стандарт” роками заробляло на субпідрядах “Техно-буд-центру”. А у 2019 році “Техно-буд-центр” офіційно перерахував компанії Григорія Довгошиї (батька Михайла Довгошиї, директора служби відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області) близько мільйона гривень за надання послуг з експлуатаційного утримання тернопільських доріг»*. Під час розслідування встановлено, що *«ТОВ “Спец-буд стандарт” переписане на Петра Франковича Зембу, (односельчанина Григорія Довгошиї по Новосілці) відомого в Скалаті підприємця, який володіє фермерським господарством “Украгропол”»*. У подальшому з’ясовано, що управлінням «Спец-буд стандартом» займається Григорій Довгошия, а вказаний керівником Петро Земба переймається лише дрібними питаннями фірми. Виявлені упродовж розслідування факти лише підтверджують початкову тему розслідування.

Дані події подані в динаміці. Охоплюючи усіх осіб, яких стосується дана проблема, журналіст описує їхню діяльність упродовж тривалого часу. Проаналізовано документи, які засвідчують право власності минулих керівників фірм. Розслідувано діяльність Миколи Довгошиї до того, як він став керівником служби відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області. Окрім того, викрито, що він займався кримінальними провадженнями, які безпосередньо стосувалися фірми батька. Іншими словами зловживав

службовими становищем. З'ясовано, що батько Михайла Довгошиї – Григорій Довгошия, сприяв незаконній зрізці дерев.

У розслідування є бекграунди, які ілюструють, що *«“Техно-буд-центр”» повернувся у «вищу лігу» державного замовлення й уже отримала низку підрядів на будівництво захисних залізобетонних конструкцій на магістральних підстанціях НЕК “Укренерго”».*

Отже, можна зробити висновок, що журналісти розслідували тему всебічно упродовж тривалого проміжку часу. Ознайомились з діяльністю усіх суб'єктів теми і з'ясували, які у них родинні/ територіальні/ взаємовигідні зв'язки.

5. Візуальне та емоційне подання

У журналістському розслідуванні містяться скріншоти з електронних баз, реєстрів та із соціальних мереж. Скріншоти чіткі та відображені достатньо довго, щоб їх можна було прочитати. Окрім того, виділено те, на що треба звернути увагу на певному документі. Це дозволяє читачу швидко проаналізувати дані. У матеріалі є зображення суб'єктів розслідування. Щоправда, без підписів фото. Також проілюстровано вищезгадану незаконну зрізку дерев та підприємство з виготовлення деревного вугілля. Об'єктом журналістського розслідування є зловживання службовим майном, кумівство, тендерні змови, тому, ілюстраціями цього є документи, які засвідчують це.

У матеріалі дотримано правила логіки викладення фактів. Завдяки цього читач легко сприймає текст. Розслідування не впливає на емоційне сприйняття читача за рахунок музичного або графічного супроводу.

6. Усвідомлення етичних наслідків розслідування та відсутність мови ворожнечі

Відсутні сцени насильства. Розслідування не є плагіатом. Відсутні мова ворожнечі та заклики, що підбурюють до насильства або масових зворушень. Мова розслідування є виваженою та нейтральною. Проте, журналіст зробив висновок: *«Навіть собаки їдять ті крихти, що падають зі столу їхнього хазяїна»*. Але це зокрема впливає з усього викритого вище.

Аналіз журналістського розслідування *«Дармове майно “Текстерно” і “Збруча”. Як ексглава податкової Комендат став орендодавцем і до чого тут друзі Табачника»* [9].

«Тернопіль багатий на колоритних особистостей, які володіють неабияким впливом в суспільно-політичному житті не лише міста, але й області. В основному це помітні персонажі, яких ми бачимо на ТБ і про яких пишуть ЗМІ. Вони мають серйозну політичну й фінансову вагу. Втім, часто, такі «гравці» знаходяться в тіні, що не применшує їхніх можливостей. Про одного з таких «важковаговиків» піде розмова у нашому розслідуванні».

1. Актуальність теми

Тема журналістського розслідування порушує важливі проблеми, а саме зловживання службовим становищем, кумівство та зачіпає інтереси значної частини суспільства. Розкривається суспільно значима інформація. Тема журналістського розслідування не повторює новини, аналітичні матеріали інших розслідування.

Розслідування викриває факти, які намагалися приховати від громадськості. Це зокрема, придбання у 2020 році за незаконно зниженою ціною ВАТ «Текстерно» та видавничо-поліграфічного комбінату «Збруч». *«Ігор Комендат, мав усю належну інформацію щодо процесу санації ВАТ “Текстерно”. ВАТ “Текстерно” оголошує аукціон з продажу трьох адміністративних будівель. А фірма його рідного брата - Андрія Юлійовича - за дивним збігом обставин*

виявляється єдиною готовою прийняти у ньому участь. ТОВ "Естерком", як єдиний учасник аукціону, купує приміщення загальної площі у понад 8 тисяч квадратних метрів за смішні 11 104 681, 20 грн (1330 грн за кв.м.). Навряд чи таку вартість можна назвати ринковою, але саме так її подають автори даної угоди в наведених документах».

Окрім того, журналістське розслідування також викриває факти кумівства. По-перше, Віталія Ковальчука та Віталія Чугуннікова. Ковальчук був заступником голови політичної партії «Удар» – Чугунніков очолював організацію цієї партії в Рівненській області. Разом вони засідали у Верховній Раді 7 скликання, як члени фракції Віталія Кличка. Після Майдану Віталій Ковальчук переобрався до парламенту, а от Віталій Чугунніков не зміг. Втім, Ковальчук не забув про свого друга: *«Коли Ковальчук отримав посаду заступника голови Адміністрації президента Петра Порошенка, одночасно з його призначенням 26 грудня 2014 року президент підписав указ про призначення головою Рівненської ОДА Віталія Чугуннікова. Ковальчук особисто представляв Віталія Семеновича в області, а в рівненській політичній тусовці Чугуннікова почали називати протезе «сірого кардинала» адміністрації Порошенка».* Натомість зв'язок з нардепом Чугунніковим мав вплив на подальший кар'єрний трамплін Комендата.

По-друге, кумівства Ігора Комендата та Ігоря Білоуса. Саме цей зв'язок був вирішальним у кар'єрі Комендата. Вони разом навчалися у Тернопільській академії народного господарства. Незадовго *«після призначення Ігоря Білоуса головою новоствореної Державної фіскальної служби України, яка фактично стала правонаступницею Міністерства доходів і зборів України, у вересні 2014 року Ігор Юлійович Комендат призначений заступником начальника ГУ Міндоходів у Тернопільській області. Цього ж місяця він стає першим заступником начальника ГУ ДФС у Тернопільській області з покладанням обов'язків начальника ГУ ДФС у Тернопільській області. З жовтня 2014 року він*

вже начальник ГУ ДФС у Тернопільській області. Голова державної фіскальної служби України Ігор Білоус представляв новопризначеного керівника фіскальної служби Тернопільської області Ігоря Комендата – особисто».

По-третє, кумівство сім'ї Дроздів та Ігоря Комендата. Баскетбольний клуб "Тернопіль", ГО "Яхт-клуб" в партнерстві із сином колишнього мера Тернополя Анатолія Кучеренка, "Фора-С" спільно з відомим в Тернополі дорожнім олігархом Андрієм Яремою – все це проєкти Комендата та Дрозда до приходу пана Ігоря в 2014 році на високу посаду в податкову Тернопільщини».

По-четверте, кумівства Ігора Коменданта з екснардепом Віталієм Чугунніковим щодо їхнього спільного бізнесу - компанії «Естерком». «От тільки біля прізвищ засновників цієї "товки" стоять імена не податківця та політика, а їхніх родичів: брата пана Ігоря – Андрія Юлійовича Комендата та батька пана Віталія – Семена Івановича Чугуннікова. Саме ця компанія 6 серпня 2020 року подала пропозицію щодо участі в аукціоні з продажу майна ВАТ "Текстерно", а 26 серпня підписала протокол, як єдиний учасник і переможець».

2. Робота з джерелами

Дані журналістського розслідування зібрані, перевірені та проаналізовані колективом онлайн-видання «Політерно». Для верифікації даних вивчено документи, які засвідчують, що Ігор Комендат працював помічником народного депутата від партії "Удар" та свого близького друга Віталія Чугуннікова; матеріали, які ілюструють, що Ігор Білоус представив головного податківця Тернопільщини – Ігоря Комендата; скріншоти доходів «Фора-С» з Державного Єдиного реєстру; декларації Ігоря Юлійовича Комендата та його дружини Анастасії Комендат; протокол засідання комітету кредиторів щодо санації ВАТ «Текстерно»; документи, що засвідчують придбання ТОВ «Естерком», «як єдиним учасником аукціону, приміщення загальної площі у понад 8 тисяч квадратних метрів за смішні 11 104 681, 20 грн (1330 грн за кв.м.)»; документи

про право власності компанії «Естерком», яке належить брати Ігоря Комендата та батька Віталія Чугуннікова; протокол єдиного учасника і переможця купівлі ВАТ «Текстерно» компанією «Естерком»; документ судового рішення щодо оренди земельних ділянок «Збруча»; дані щодо власниці компанії «Збруч» - Ганни Михайлівни Платок .

Також для перевірки даних використано електроні реєстри та бази, зокрема ДПС, ДЄР. У розслідуванні подано скріншоти цих документів.

До журналістського розслідування залучено необхідну кількість експертів для тлумачення даних теми. Це створює повне розуміння проблеми. *«Фахівці ринку нерухомості Тернополя заявили, що ціна лоту занижена як мінімум в п'ять разів (на 80%) - квадратний метр приміщень "Текстерно" фахівці оцінили у 300-350 доларів США, з урахуванням стану майна та обставин, за яких воно продавалося».*

У розслідуванні є посилання на ідентифіковані джерела інформації, які зазначені гіперпосиланнями або скріншотами з іншими медіа. Використанні анонімні джерела, але це обумовлено необхідністю їх захисту.

3. Правдивість

Усі фігурантам розслідування надано право відповіді. Але очільниця «ВАТ «Текстерно», а також керуюча санацією Лариса Володимирівна Слободянюк не відповіла. У комунікації відмовили й оцінщики будівель ВАТ «Текстерно» - компанія «Тернопільське експертно-консультаційне бюро». Вдалося поспілкуватися з Ігорем Комендатом у Facebook. Спочатку чоловік погодився на інтерв'ю, але згодом передумав. Скріншоти листування подано у матеріалі. «Пояснення красномовні і вказують на те, що історія купівлі приміщень "Збруча" "темна", як і придбання будівель "Текстерно". Ігор Юлійович, по суті, визнає, що власником цих приміщень. Єдина різниця - у випадку "Текстерно" ми

відслідкували майже увесь шлях реалізації афери. А от із "Збручем" лишилися пробіли - коли і за яку суму Комендат придбав дані приміщення в Ганни Платок.

Журналіст не займає жодну зі сторін конфлікту, висловлювання журналіста лише пояснюють гіпотезу, узагальнюють інформацію в розслідуванні, Але не виражає ставлення редакції до об'єктів/суб'єктів розслідування.

4. Повнота

Журналіст чітко формулює гіпотезу. Вона зрозуміла глядачу й не містить двозначності, не може бути трактована інакше. Кількість фактажу, необхідної аби викрити злочинні схеми, зв'язки, кумівство, зловживання службовим становище, довести незаконність дій, сформулювати власну думку, достатньо.

Кваліфікація експертів, зокрема фахівці із оцінки нерухомості, дозволяє їм тлумачити дані з огляду на професіоналізм. До того ж, експерти не займають позицію однієї із сторін конфлікту, але лише надають правдивий професійний висновок.

Дані проблеми щодо придбання Ігорем Комендатом ВАТ «Текстерно» та видавничо-поліграфічного комбінату «Збруч» розглянуті всебічно упродовж тривалого проміжку часу в динаміці. Проаналізована історія на «до-податковій ері» життя Комендата, партнерством з сім'єю Дроздів, зв'язки з Віталієм Чугунніковим, керівництво Податкової, купівля ВАТ «Текстерно» та «Збруч».

5. Візуальне та емоційне подання

У журналістському розслідуванні присутнє зображення суб'єктів розслідування – Ігоря Комендата, Віталій Ковальчук, Віталій Чугунніков, Ігор Білоус, Василь Продан. Також проілюстровані об'єкти розслідування – ВАТ «Тернопільський видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», фермерське господарство «Садком», допоміжний побутовий корпус №2 (адмінблок),

допоміжний побутовий корпус №2, будівля (блок культмасової роботи), спорткомплекс «Текстильник». Містяться також й фото документів й скріншоти електронних реєстрів та баз даних. Витяги з документів чіткі й відображені достатньо довго, щоб їх можна було прочитати.

Журналістське розслідування не впливає на емоційне сприйняття, унеможливаючи осмислення викладених фактів за рахунок музичного або графічного супроводу, тонів заставки тощо.

6. Усвідомлення етичних наслідків розслідування та відсутність мови ворожнечі

У журналістському розслідуванні немає упереджених оціночних висловів, що створюють образливий контекст щодо фігурантів розслідування. Відсутні сцени насильства. Розслідування не є плагіатом, використовує матеріали з інших медіа з гіперпосиланням або вказуючи джерело. Відсутні мова ворожнечі та заклики, що підбурюють до насильства або масових зворушень.

2.3 Аналіз інтерв'ю-діалогів як методу проведення журналістських розслідувань в онлайн медіа «Лівий берег»

Аналізуватимемо інтерв'ю-діалоги за визначеною схемою:

- 1) типи використаних запитань в інтерв'ю;
- 2) логічність побудови інтерв'ю;
- 3) коректність поведінки журналіста.

Аналіз інтерв'ю «Очільник столичної підземки про закриті й підтоплені станції, метро на Виноградар і Троєщину, вартість проїзду в метро» [23].

Інтерв'юер – Соня Кошкіна.

Журналістка використовує здебільшого відкриті запитання. Наприклад, *«Трохи більше як місяць тому на Оболонсько-Теремківській, синій лінії метро*

виникла аварійна ситуація через порушення герметичності тунелю. Станції від «Деміївської» і далі закрили приблизно на пів року. *Що зараз відбувається на цьому відрізьку?»*. Проте, використання закритого запитання, наприклад, *«Розкрити котлован з поверхні — означає подивитися на його структуру зсередини, власне на те, як його будували. Правильно?»* обґрунтоване тим, що інтерв'юований не зможе ухилитися від відповіді. Також запитання *«Ліквідуєте» — просто підставляєте відря. Ремонт на Академмістечку буде чи ні?»* потребує конкретної відповіді.

До того ж, Соня Кошкіна уточнює інформацію, зосереджуючи увагу на важливому. Зокрема коли Віктор Брагінський, очільник столичної підземки, стверджує, що герметичність тунелю погіршилась раптово, журналістка акцентує це, ставлячи запитання *«Раптово?»*. Це запитання передбачає отримати розгорнуту відповідь, додаткову інформацію. Або ж коли йдеться про те, аби поновити будівництво метро, очільник столичної підземки роздумує скільки часу на що потрібно, наводячи ймовірні терміни, журналістка запитує *«У цьому році?»*. Це дозволяє отримати чітку відповідь.

Журналістка доречно використовує направляючі запитання, які спрямовують бесіду в певне русло — *«Про це ще поговоримо. А зараз повернімося до першого питання», «Так. Давайте розбиратися. Чи приділяли їм якусь особливу увагу: спостереження, дослідження, укріплення тощо?»*.

Соня Кошкіна використовує у інтерв'ю навідні запитання, які унеможливають співрозмовнику ухилитися від відповіді. Вони також підштовхують інтерв'юованого до певного висновку. Наприклад, *«Тобто руйнування поверхні прямо над цією ділянкою метрополітену. Логіка підказує, що...»*. Відповідаючи на це запитання, співбесідник повинен дати «правильну» відповідь.

Використані прояснюючі запитання також дуже важливі, тому що вони зосереджують увагу на важливих деталях, акцентують цю інформацію та допомагають читачеві зрозуміти певні неточності. Зокрема, коли Віктор

Брагінський прямо не стверджує, що він погоджував великі будівництва з 2014 року, журналістка запитує *«Тобто всі великі будівництва там з 2014 року вами погоджені?»* Або ж *«Гм. Цікаво. Ви кажете, що проблеми почалися ще у 2011-му. Знаю, що у 2012–2017 роках була аудиторська перевірка. Її висновки свідчать: під час будівництва були значні фінансові порушення саме на укріпленні ґрунтів. Цифра — 10,5 млн. Людською мовою — гроші вкрали саме на гідроізоляції»*. Або ж коли йдеться про проєкт будівництва, Віктор Брагінський знову не називає чітких дедлайнів, а каже лише, що це буде після закінчення ремонту на Деміївці. Натомість журналістка ставить прояснююче запитання *«Тобто за пів року?»*. Ще один приклад прояснючого запитання: *«Поясніть. Ви укріплюєте своє — те, що зверху. Але якщо знизу нічого не робиться, чи цього достатньо?»*

Риторичні запитання, поставлені в інтерв'ю, не мають на меті отримати відповідь. Зокрема, *«Тобто коли хочете десь залучити кошти, то можете»* цим журналістка сполучає розмову.

Соня Кошкіна ставить також маніпулятивні запитання. Наприклад *«Бачу, що у вас уже психотравма від повідомлень про воду в тунелях. “Оболонь”. Академмістечко”, яке просто “пливе” останніми днями. “Контрактова”. “Олімпійська”. Що я ще забула?»*

Журналістка ставить також й провокаційні питання:

Соня Кошкіна: *«Дуже дивно, коли ви тільки зараз це починаєте пояснювати»*.

Віктор Брагінський: *«А раніше ніхто не запитував»*.

Соня Кошкіна: *«Що значить “ніхто не запитував”?»*

Або ж ще один приклад провокаційного запитання:

Соня Кошкіна: *«Чи відповідає дійсності інформація, що на деяких старих станціях червоної гілки метро досі дерев'яні шпали?»*

Віктор Брагінський: «Ну так, звісно. А що?»

Соня Кошкіна: «Це нормально?!?»

Віктор Брагінський: «Звісно. Дерев'яні шпали — це норма, передбачена ДБН».

Соня Кошкіна: «Ото шури там бенкетують».

Віктор Брагінський: «Немає там ніяких шурів».

Соня Кошкіна: «У метро завжди є шури, і це якраз нормально».

Віктор Брагінський: «Немає (*посміхається*. — С.К.)».

Доречно використані проектні запитання. Вони допомагають зрозуміти як співбесідник поводитиметься в певній ситуації. Наприклад, *«Ви декілька разів згадали, що підприємство «Київський метрополітен» збиткове. Який, на вашу думку, обґрунтований тариф?»* Тут основна увагу акцентується на тому, як людина діє відповідно до свого досвіду.

Для інтерв'ю як способу отримання інформації характерні також викривальні запитання. Журналістка використовує їх, коли співбесідник приховує інформацію, суперечить власним словам, а також спростовує ті факти, які наводив. Наприклад, *«10 хвилин тому ви казали, що у 2023 році не наполягали на збільшенні витрат на ремонт метрополітену, тому що все нормально, усе планово ремонтують. Наприкінці грудня ухвалювали бюджет Києва на 2024-й, і там те саме з цієї точки зору»*. Журналістка доречно ставить це запитання не одразу, аби не порушити хід розмови та не відштовхнути співбесідника.

Інтерв'ю побудоване логічно. Журналістка послідовно отримує потрібну інформацію. Соня Кошкіна чітко окреслює запитання, аби унеможливити двозначності та зазначає про що йдеться. Вона структурує бесіду і виділяє ключові моменти розмови. Наприклад: *«Тепер — метро на Виноградар...», «Метро на Троєщину...»*

Журналістка поводить відповідно до етичних норм. Надає співбесіднику право висловити свою думку. Не перебиває його. Обговорює лише те, що визначено чіткою тематикою інтерв'ю. Вживає коректну термінологію. Журналістка чітко розділяє свої міркування та факти. Базує свої запитання на перевірених фактах. Вона не навішує ярликів на співрозмовника, не використовує щодо нього стереотипів та дискримінації.

Аналіз інтерв'ю «Віталій Кличко: “У мене після таких питань починаються обшуки”» [4].

Інтерв'юер – Соня Кошкіна.

Соня Кошкіна в інтерв'ю з Віталієм Кличко використовує закриті та відкриті запитання. Це доцільно, тому що кожен вид запитання обґрунтований. Зокрема відкриті запитання, наприклад, *«А чому така різниця, поясни?»*, *«От він ставить укриття без ДБН, він же теж має отримати їх від міністерства. Чому він ставить, а ми не ставимо?»*, *«Щоб ми закрили тему з бомбосховищами, питаю ще раз: чи існує якийсь довгостроковий план зведення укриттів, які будуть KPI цього плану? І як ти оцінюєш, скільки ще триватиме війна?»* дають можливість інтерв'юваному структурувати свою відповідь, висловити все, що стосується цього. А от закриті запитання *«Ти будеш це ініціювати в межах своїх повноважень?»*, *«Ти ініціював спілкування, у відповідь нічого немає?»* вимагають конкретного підтвердження або спростування якогось факту.

Журналістка використовує уточнюючі запитання. Зокрема для того, аби з'ясувати неточності або двозначну інформацію, які можуть сприйняти неправильно. Наприклад, коли йдеться про те, що *«відповідно до змін законодавства, районні ради – це продовження самоврядування. А самоврядування - це ключовий базис демократії в будь-якій демократичній країні...»* Соня Кошкіна уточнює, запитуючи *«Повернення райрад?»*. Або ж ще один приклад, у якому важливо акцентувати увагу на важливому:

Соня Кошкіна: «Тобто це Андрій Єрмак винен?»

Віталій Кличко: «Я не кажу винен. Я кажу, що проходять наради, де силовикам даються такі команди».

Соня Кошкіна: «Уточню: у керівника Офісу Президента проводяться якісь наради, де даються команди щодо тебе?»

Віталій Кличко: «Я не був присутній. Але ви ж знаєте: знають дві людини знають усі».

Журналістка доцільно використовує направляючі запитання, які спрямовують інтерв'ю у певне русло. Вони здебільшого допомагають повернути бесіду до тієї теми, від якої співрозмовник відхилився. Наприклад, *«Стоп. Після цієї постанови було призначено чотирьох голів із десяти. Шістьох призначили до!», «Давай ще раз. Згадана тобою постанова Кабміну була прийнята 22 січня, буквально за місяць до великої війни. Але до цього, у 21 році, ти особисто підписував подання на призначення голів РДА на Кабмін Дениса Шмигала», «Щоб ми закрили тему з бомбосховищами, питаю ще раз: чи існує якийсь довгостроковий план зведення укриттів?..»*

Використані в інтерв'ю навідні запитання не дають співрозмовнику можливості ухилитися від відповіді, змінити тему розмови. Вони підштовхують співрозмовника до якоїсь відповіді. Прикладом такого запитання є: *«Скажи, що змінилося з 2021-го? Тоді він був "вимогливим керівником з високими організаторськими здібностями", а тепер...», «»*. Або ж ще один приклад. Соня Кошкіна наголошує, в чому ж таки полягає політична складова конфлікту після того як Віталій Кличко намагався не пояснювати цього:

Соня Кошкіна: «Буквально нещодавно в Києві сталася трагедія біля зачиненого укриття, куди прямували люди. Після того відбулася низка скандалів перевіркою закупівель усього необхідного для укриттів – виявилось, що в цьому переліку є овочерізки, барабани, рації. Після цього почався масштабний конфлікт – твій з очільниками РДА. І ти неодноразово говорив про його

політичну складову. Я правильно розумію?»

Віталій Кличко: «Так, дійсно».

Соня Кошкіна: «Політична складова полягає в тому, що...»

Використані в інтерв'ю прояснючі запитання пояснюють двозначні вислови та широкі узагальнення. Вони потрібні для того аби співрозмовники правильно зрозуміли одне одного. Зокрема, у цих випадках: *«Тобто вони некоректно сформулювали питання?»*, *«Тобто це Андрій Єрмак винен?»*. Ще один приклад:

Соня Кошкіна: «ДБН дає Кабмін. Виходить, у Харкові їх на ці укриття теж немає?»

Віталій Кличко: «Немає ніде цих ДБН, по всій країні».

Соня Кошкіна: «То Терехов, виходить, сам, на власний ризик, їх ставить? не розумію».

Віталій Кличко: «На сьогодні ми звернулися і чекаємо, щоб нам погодили ДБН, щоб ці укриття відповідали стандартам. Не можна поставити сарайчик, назвати укриттям. Потім люди, не дай бог, загинуть і будуть питання: чому?»

Соня Кошкіна: «Це я розумію».

Віталій Кличко: «Я зараз відповідаю як чиновник».

Журналістка також використовує у інтерв'ю риторичні запитання, які не мають на меті отримати відповіді, а лише сполучають розмову і є так званими містками-висновками. Наприклад, коли Віталій Кличко стверджує, що «повноваження в мене забрали, навіть голови районів показують, що вони мені не підпорядковуються», Соня Кошкіна каже *«Це вони зараз уже показують»*.

Прикладом маніпулятивного питання, яке повинне наштовхнути співрозмовника на відповідь є *«Ну, я розумію, що з Порошенком у тебе стосунки не дуже ок»*. Або ж *«Мер столиці не спілкується з президентом?»*, *«Чи будеш ти президентом – ніхто не знає, а мером рано чи пізно точно*

перестанеш. Тож що найголовніше по тобі залишиться?» Ще один приклад:

Віталій Кличко: «У багатьох проєктах у нас сотні, якщо не тисячі підрядників. Тримати інформацію про кожного підрядника... Наскільки я знаю, роботи йдуть. І для мене дуже важливо здати об'єкт».

Соня Кошкіна: «Ну, це зрозуміло, тобі треба стрічку перерізати».

Віталій Кличко: «Ні. Мені потрібно, щоб об'єкт працював».

Журналістка ставить провокаційні запитання.

Приклад №1:

Соня Кошкіна: «Це знамените відео голів районів (де вони закликали Кличка скласти повноваження голови КМДА. – С.К.). То хто приніс текст?»

Віталій Кличко: «Один член владної партії».

Соня Кошкіна: «Конкретно? Їх там багато. Сказав “а”, то кажи “б”».

Віталій Кличко: «Я не хочу говорити. Це представник політичної сили. Приніс текст, дав завдання озвучити, і вони встали».

Соня Кошкіна: «Як зайчики, взяли за ручки?»

Віталій Кличко: «Як зайчики, тому що кожен розуміє: якщо вони не погодяться – чи отримують догану, чи їх звільнять».

Приклад №2:

Віталій Кличко: «Ба більше, з різних джерел ми маємо інформацію, що є команда всім шукати, знаходити порушення законів, обов'язково потрібні якісь кримінальні справи, щоб фон зробити...»

Соня Кошкіна: «Фон, що тебе оточують негідники?»

Віталій Кличко: «Останнім часом такі політичні ігри».

Соня Кошкіна: «Ким віддана команда, кому віддана команда?»

Віталій Кличко: «Я не був присутній».

Соня Кошкіна: «Ну, це ні про що відповідь. Говори вже нормально!»

Віталій Кличко: «Я не був присутній. У нас сьогодні все вирішує Офіс Президента. І Офісом Президента керує керівник Офісу Президента».

Приклад №3:

Віталій Кличко: «Система така. Я одне можу сказати: моє бачення – Київ повинен бути зеленим, красивим, комфортним містом для киян і всіх, хто приїжджає в наше місто. І робимо все для того... Що стосується проблемних... У спадок отримали дуже багато речей. Що стосується висотності...»

Соня Кошкіна: «Та ти дев'ять років мер, який спадок!?»

Приклад №4:

Соня Кошкіна: «Міністерство культури – це взагалі окрема тема. От не займай! Їй-богу!»

Віталій Кличко: «Почекай. Дивись, іде будівництво, люди приходять, кажуть: така висотність неможлива. А дозвіл на це дають. Якийсь повинен бути вплив».

Соня Кошкіна: «Хто містом дев'ять років керує?! Ти чи Міністерство культури? Чи якісь заступники, РДА? Що взагалі відбувається?!»

Приклад №5:

Віталій Кличко: «Є відповідні норми, відповідний закон. Ну не може Кличко прийти і сказати: “Стояти!”»

Соня Кошкіна: «Серйозно? Якщо Кличко не може, то хто тоді?!»

Приклад №6:

Соня Кошкіна: «І чому ж ви не міняли законодавство?»

Віталій Кличко: «Якщо я буду розказувати деталі, у нас буде нецікаве інтерв'ю».

Соня Кошкіна: «Петро Олексійович не давав?»

Віталій Кличко: «Не будемо».

Соня Кошкіна: «А чому?»

Віталій Кличко: «Не будемо зараз витратити час. Наступне питання».

Соня Кошкіна: «Хто старе поминає, той щастя не має?»

Віталій Кличко: «Наступне питання».

Приклад №7:

Соня Кошкіна: «Ще одна скандальна історія – пляжі».

Віталій Кличко: «Виключно скандальні історії в тебе».

Соня Кошкіна: «У мене? А до чого тут я? Я ж не винна, що в тебе багато що так виходить».

Віталій Кличко: «Тобто всюди скандал? Я одне можу сказати, тільки не ображайся: одні люди шукають добрі речі, а інші шукають скандали і всяке таке».

Приклад №8:

Віталій Кличко: «По-перше, приватна справа його родини – це питання до правоохоронців».

Соня Кошкіна: «Як можна з такою людиною взагалі працювати? Нормально? Тобі неясно було, що він моральний покруч конкретний зі своїм Еверестом?»

Приклад №9:

Соня Кошкіна: «Я чогось не розумію. Людини вісім місяців не було на роботі, і ти про це не знав?»

Віталій Кличко: «Більш ніж тисяча комунальних підприємств міста Києва».

Соня Кошкіна: «Ну це ж Київміськбуд, це ж не комунальний басейн районний!»

Віталій Кличко: «Я не можу кожного керівника з тисяч комунальних підприємств контролювати, якщо людина від'їжджає і має для цього підстави».

Соня Кошкіна: «Вісім місяців не бути на роботі. Мені цікаво, в кого є така робота, яку вісім місяців можна прогулювати? І якби не ця історія, це не вплило б насправді».

Приклад 10: Соня Кошкіна: «Інформаційно-комунікаційних технологій – ти доручив передати до правоохоронних органів результати аудиту, бо там теж щось незрозуміле відбувається. Молоді і спорту – обшуки. Охорона здоров'я – підозри заступниці директора. Я можу далі перераховувати, але чи треба?»

Доречно поставлені проектні запитання. Вони допомагають зрозуміти як співбесідник поводитиметься в певній ситуації. Ці запитання також висвітлюють цінності, прагнення, мотиви співрозмовника. Наприклад, *«Ти вже дев'ять років очільником найпрекраснішого міста на Землі. Скажи, будь ласка, три найкращі результати твої за цей час», «Чим ти запам'ятаєшся?», «...А якщо ми говоримо про Київ і сфокусуватися на цих дев'яти роках, які в міжнародному напрямку три головні досягнення?»* А ще особисто орієнтоване запитання – *«Що особисто для тебе буде перемогою?»*

Для інтерв'ю як способу отримання інформації характерні також викривальні запитання. Журналістка використовує їх, коли співбесідник приховує інформацію, суперечить власним словам, а також спростовує ті факти, які наводив. Наприклад:

Віталій Кличко: «Соню, от ти починаєш такі питання ставити, що Володимир Олександрович буде нервувати... У мене починаються обшуки після таких питань – про президентство».

Соня Кошкіна: «То ти ж не спілкуєшся з Володимиром Олександровичем, звідки ти можеш знати».

Загалом питання побудовані так, що виконують свою викривальну функцію інтерв'ю стає способом журналістського розслідування.

Інтерв'ю побудоване логічно. Журналістка послідовно структурує підтеми розмови. Соня Кошкіна чітко окреслює запитання, аби унеможливити двозначності та зазначає про що йдеться. Вона структурує бесіду і виділяє ключові моменти розмови.

Журналістка надає співбесіднику право висловити свою думки. Не перебиває його. Обговорює лише те, що визначено чіткою тематикою інтерв'ю. Вживає коректну термінологію. Провокативні запитання обґрунтовані тематикою інтерв'ю та виконують свою викривальну функцію. Журналістка чітко розділяє свої міркування та факти. Базує свої запитання на перевірених фактах. Вона не навішує ярликів на співрозмовника, не використовує щодо нього стереотипів та дискримінації.

ВИСНОВКИ

Розслідування відіграють велику роль в сфері журналістики, адже вони є одним із найперспективніших напрямків науково-практичної діяльності мас-медіа. Розслідування сприяють розвитку, вдосконаленню та покращенню становища держави. У будь-якому суспільстві час від часу з'являються підстави для журналістів реагувати на події і явища, якщо вони несправедливі чи неправомірні.

Журналістське розслідування як аналітичний жанр журналістики і як спосіб отримання викривальної інформації під час інтерв'ю передбачає головне – встановлення справедливості, висвітлення того, що намагалися приховати.

У першому, теоретичному, розділі студіюється поняття «журналістське розслідування» як жанр аналітичної журналістики, погляди щодо визначення терміни вітчизняних та зарубіжних науковців. У свою чергу опрацьовано критерії інвестигативного пошуку. Охарактеризовано основні критерії журналістського розслідування. Розглянуто сучасні вимоги до журналіста розслідувача. Висвітлено специфіку та інструменти роботи розслідувальної діяльності журналістами проблем інтернет видань. Встановлено суть інтерв'ю-діалогу як елементу журналістських розслідувань. Сформульовано правила проведення інтерв'ю для викриття інформації. Висвітлено стратегію проведення інтерв'ю. Досліджено ризики та труднощі роботи журналіста-розслідувача.

У другому, практичному, розділі охарактеризовано тематику журналістських розслідувань в регіональному онлайн-виданні «Політерно». Встановлено, які теми найактивніше розслідують у всеукраїнському вимірі у порівнянні з тернопільськими медіа. У результаті аналізу розслідувань, встановлено, що упродовж 2020-2024 рр. на сайті «Політерно» опублікували 44 журналістських розслідування, які можна поділити на такі категорії тем: хабарництво (3 розслідування); розкрадання землі, приватизація та незаконне будівництво (17 розслідувань); зловживання службовим становищем (11 розслідувань); контрабанда (4 розслідування); зловживання міською скарбницею (5 розслідувань); кумівство (4 розслідування). Проведено схематичний аналіз

дотримання критерії проведення розслідувальної діяльності в онлайн-виданні «Політерно» за показниками «Детектор медіа». Проаналізовано два журналістських розслідування.

Для всебічного огляду інтерв'ю-діалогів як методу проведення журналістського розслідування обрано видання «Лівий берег» та зокрема інтерв'ю Соні Кошкіної. Аналіз проведено за визначеною схемою. Для розгляду та характеристики обрано два інтерв'ю-діалоги: «Очільник столичної підземки про закриті й підтоплені станції, метро на Виноградар і Троєщину, вартість проїзду метро» та «Віталій Кличко: “У мене після таких питань починаються обшуки”».

Отже, представлена робота сприяє розвитку знань про технології проведення дослідження актуальних проблем журналістами онлайн видань. Запропонована студія аналізує журналістське розслідування як жанр аналітичної журналістики та як метод викриття під час проведення інтерв'ю-діалогів. Перспективними вважаємо подальші дослідження журналістських розслідувань всеукраїнському та регіональному вимірах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аньєс Ів. Підручник із журналістики: Пишемо для газет / Ів Аньєс. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.
2. Беата Б. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика / Бель Беата, Бурмагін Олександр, Патора Томаш, Олег Хоменок. Київ, 2013. 90 с.
3. Виговська Н. А. Журналістське розслідування : методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки «Журналістика» / Н. А. Виговська. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 55 с.
4. «Віталій Кличко: “У мене після таких питань починаються обшуки”» [Електронний ресурс]. URL: https://lb.ua/news/2023/07/14/565225_vitaliy_klichko_u_mene_pislya.html (дата звернення: 30.04.2024 р.)
5. Вуароль М. Гід газетяра. Видання друге, фінансоване програмою СОСОР; упоряд. і пер. з франц. Ю. Сабрі. Інститут масової інформації. К., 2003. 64 с.
6. Глушко О. К. “Вищий пілотаж” журналістики. [Електронний ресурс] URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1446>. (дата звернення: 12.01.2024 р.)
7. Глушко О. К. Журналістське розслідування: Історія, теорія, практика : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / О. К. Глушко. – 2-е вид., перероб. та доп. К. : Арістей, 2006. 144 с.

8. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста : практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 84 с.

9. «Дармове майно “Текстерно” і “Збруча”. Як ексглава податкової Комендат став орендодавцем і до чого тут друзі Табачника» [Електронний ресурс]. URL: <https://politerno.com.ua/2023/01/03/komendat/> (дата звернення: 30.04.2024 р.)

10. «Дорожня мафія Тернопільщини. Керівник Служби відновлення віддав понад 38 мільйонів колишній фірмі свого батька» [Електронний ресурс]. URL: <https://politerno.com.ua/2024/01/09/dorozhnya-mafiya-ternopilshhyny-kerivnyk-sluzhby-vidnovlennya-viddav-ponad-38-miljoniv-kolyshnij-firmi-svogo-batka/> (дата звернення: 30.04.2024 р.)

11. Еверет Д. Навчальний посібник репортера. К.: IREX ПроМедіа, 1999. 36 с.

12. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. К. : Академвидав, 2013. 320 с. Серія «Nota bene».

13. Журналістське розслідування: матеріали семінару. К.: ІМІ, 2003. С. 16.

14. Журналістське розслідування : навчальний посібник для початківців / О. С. Хоменко, О. О. Бурмагін, К. Б. Іванова, Є. М. Рибка, С. А. Томіленко ; за заг. ред. О. О. Хоменка. Мелітополь : Ін-т розвитку регіональної преси, 2008. 82 с.]

15. Журналістські розслідування: основи : безкоштовний онлайн-курс.

Відеотека detector.media. [Електронний ресурс]. URL: <https://video.detector.media/courses/zhurnalistiski-rozsliduvannya-osnovy-i14>. (дата звернення: 16.02.2024 р.)

16. Журналістське розслідування : посіб. : за матеріалами семінарів Ін-ту масової інформації (Київ), Центру підготовки та вдосконалення журналістів (Париж), нідерландської прогр. МАТРА / пер. та адаптація А. Лазарева [та ін.] ; упорядкув. А. Лазарева, І. Чайка ; ред. С. Таран ; Інститут масової інформації К. : [б. в.], 2004. 110 с.

17. Крупницький Л. Тернопільщина медійна у 2019 році. Інститут масової інформації. [Електронний ресурс]. URL: <https://imi.org.ua/blogs/ternopilshhyna-medijna-u-2019-i31096>. (дата звернення: 21.03.2024 р.)

18. Людвіг Й. Інвестигативний пошук. Видання 3-є, перероблене / за загал. ред. В. Ф. Іванова ; пер. з нім. А. Баканов, В. Климченко. Київ : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2017. 266 с.

19. Михайленко В. М. Проблеми композиції журналістського тексту / В. М. Михайленко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Випуск 29. – 2019. С. 103-113.

20. Мурікан Ж. Журналістське розслідування / Ж. Мурікан. – К.: ІМІ, 2003. С. 8.

21. Нікітіна Н. Специфіка журналістського розслідування: основи жанру й методу. Наукові записки Інституту журналістики : Т. 30 січень – березень /

Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Видавництво Інституту журналістики, 2008. 182 с.

22. Оцінка потреб журналістів у поглибленні знань та навичок для проведення якісних журналістських розслідувань: Аналітичний звіт. К.: «Детектор медіа», 2016. 34 с.

23. «Очільник столичної підземки про закриті й підтоплені станції, метро на Виноградар і Троєщину, вартість проїзду в метро» [Електронний ресурс]. URL: https://lb.ua/news/2024/01/18/594127_ochilnik_stolichnoi_pidzemki_pro.html (дата звернення: 30.04.2024 р.)

24. Селюкова Н. Журналістські розслідування: практична школа. Запоріжжя, 2011. 80 с.

25. Телевізійне журналістське розслідування – знаряддя боротьби з корупцією (на регіональному та національному рівні) // Матеріали з польсько-українського семінару. Київ-Запоріжжя-Варшава, 2006.

26. Ярошук Олександр. Викривачі, журналістика розслідувань та їхня роль для демократії / Серія аналітичних оглядів про Україну. №1, 2020.